

ARAP DİLİNDE LÂMU'L-ÂKİBE VE TÜRKÇE KUR'ÂN MEALLERİNE YANSIMASI

Hasan UÇAR*

Öz

Arap Dilinde lâm harfi, anlam spektrumu en geniş harflerdendir. Bu anlamlardan birini yansıtan 'Lâmu'l-âkibe' terimi; "birinci eylemin sebebi olarak, genellikle istenmeyen ve zorunlu olmayan sonucun dikkat çeken farklı bir üslupla öne çıkarılması" şeklinde kullanılmaktadır. Kaynaklarda farklı isimlerle değinilen ilgili edat, oldukça sınırlı sayıda temel örnek dışında Kur'ân meallerine tam anlamıyla yansıtılmamıştır. 'Lâmu'l-ille', 'lâmu'l-garaz' veya 'key' anlamıyla meallerde yer bulan bu edat, özellikle bazı ayetlerin mealinde kelimenin tam anlamıyla 'anlamsız' bir hâl almaktadır. Bu çalışmada elliden fazla meal, on bir örnek ayet üzerinden ve söz konusu edat bağlamında incelenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lamu'l Akibe, Arap Dili, Kur'ân-ı Kerîm, Kur'ân Mealleri.

'Lâmu'l-Âkibe' in Arabic Language and its Reflection on Turkish Translation of Quran Abstract

The letter 'lam' in Arabic language is one of the letters which has a large meaning spectrum. The term 'Lamu'l Akibe', which reflects one of these meanings, is used as the cause of the primary verb, usually with the intention of putting forward the unwanted and dispensable results with a different manner. The preposition mentioned with different names in the sources has not completely been reflected in Quran translation apart from some limited basic examples. This preposition, which appears in 'Lâmu'l-ille', 'lâmu'l-garaz' and 'key' meanings, comes to a state of truly meaningless in the translation of some verses of Quran. In this study, eleven example verses in more than fifty different translations have been inspected in the frame of related preposition.

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, hasanucar@aksaray.edu.tr.

Keywords: Lamu'l Akibe, Arabic Language, Holy Quran, Translation of Quran.

GİRİŞ

Lam harfi Arap alfabesinin en önemli harflerindendir. Bu önem ifade ettiği anlam spektrumunun genişliğinden kaynaklanır. Arap Dili ve Edebiyatı alanında kaleme alınan eserler incelendiğinde lâm harfinin otuzun üzerinde anlamı haiz olduğu görülecektir. Konuyla ilgili ilk eserler içerisinde Abdurrahman b. İshak ez-Zeccâcî'nin (ö. 337/948) *Kitâbu'l-Lâmât* adlı eseri, daha sonra Ebû Ca'fer en-Nehhâs'ın (ö. 338/950) *er-Risâle fi'l-Lâmât* adlı eseri ve Ebu'l-Huseyn Ahmed İbn Fâris'in (ö. 395/1004) *Kitâbu'l-Lâmât* adlı eseri sayılabilir.

Türkiye'de de konuyla ilgili çalışmalar mevcuttur. Nevin Karabela, *Arap Dilinde Lâm Edatı ve İşlevleri*, adındaki eserini 2006 yılında yayımlamıştır. 'Harf-i cer' konusu üzerine yapılan çeşitli yüksek lisans ve doktora çalışmalarında "lâm harf-i ceri" de ele alınmıştır. Kanaatimizce, bu konuda en kapsamlı çalışma, *Arap Dili'nde 'Lâm', 'Lâ', 'Mâ' Edatları ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımları* adıyla 2015 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı'nda Tacettin Uzun danışmanlığında Emre Çavdar tarafından yapılmıştır.

'Lâmu'l-âkıbe', lâm edatının kullanım alanlarından biridir. Cümle yapısı ve dilbilgisi bağlamında cümlede herhangi bir değişiklik oluşturmadığı için diğer kullanımlarıyla karıştırılma olasılığı çok fazla olan 'lâmu'l-âkıbe' için pek çok eserde birkaç sayfa değerlendirme yapılmıştır. Neredeyse bütün eserlerde aynı örneklerin kullanılması ve bunların içinde sadece bir iki ayetin olması da doğru anlaşılmasının önünde ayrı bir engel olarak durmaya devam etmektedir.¹

Türkiye'de özellikle son dönemde meal çalışmaları büyük bir artış göstermiştir. Meallerdeki hatalar ve problemler üzerine pek çok makale kaleme alınmıştır. Bu problemler, kaynak dilin yanlış anlaşılması, hedef dile yanlış aktarılması ve motamot (harfi) tercüme yapma algısının doğurduğu yanlışlar şeklinde üç ana başlıkta sıralanabilir. Kaynak dilin doğru anlaşılması, anlamın hedef dile doğru aktarılmasının ilk adımıdır. Özellikle, içinde bulunduğu cümleye mecazî anlamlar kazandıran ve mana içeriği geniş 'lâmu'l-âkıbe' gibi harfler, bağlamından koparılmadan tercümelere yansıtılmalıdır. Böylece Kur'ân-ı Kerîm'in açık anlaşılır ve mu'ciz bir kitap olma özelliği silikleştirilmemiş olacaktır.

'Lâmu'l-âkıbe'nin önceki çalışmaların tekrarı olmasını istemediğimiz bazı noktalarına, bu çalışma çerçevesinde ana hatlarıyla değinilmeye çalışılacak, daha sonra

¹ Konuyla ilgili örnekleri artırmak için *el-Mektebetu's-Şamile* ve *el-Câmiu't-Târihî li Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı programlara bakılabilir.

özellikle kolay ulaşılabilen ve son elli yıl içerisinde kaleme alınan meallerin bu harfin cümleye kattığı anlamı yansıtıp yansıtamadığı mercek altına alınacaktır.

LÂMU'L-ÂKİBE VE DİĞER İSİMLENDİRMELERİ

1. Lâmu'l-Âkibe (عاقبة): “Bir şeyin bir şeyin peşinden gelmesi ve onu takip etmesi” anlamında عاقب fiil kökünden gelmektedir. عقبی kelimesi ile aynı anlamdadır. Halil b. Ahmed (ö. 175/791), çoğulu عواقب ve عُقب şeklinde gelen ve “netice, sonuç, akıbet” anlamlarında kullanılan bu kelimenin fiil kökünün, خلف fiilinin anlamında var olan “gece ve gündüzün birbirinin peşinden gelmesi gibi peş peşe olan”² şeyler için kullanıldığını³ ve “عاقبة كل شيء آخره” “bir şeyin akıbetinin onun sonu” olduğunu ifade etmiştir.⁴ Nitekim عاقبة kelimesi bir şeyden sonra onun yerine gelen şey için kullanılmaktadır.⁵ Efendimiz de peygamberlerin sonuncusu olduğunu العاقب أنا ifadesi ile belirtmiştir.⁶ Ayrıca kendisinden sonra neslini devam ettirecek kimsesi olmayan kişi için لا عقب له ifadesi kullanılmaktadır.⁷

Nitekim كان عاقبة أمرها خسراً “işlerinin sonu hüsrana oldu.” ayetinde⁸ de sonuç anlamında kullanılmıştır. İbn Manzûr (ö. 711/1311) da هُوَ خَيْرٌ ثَوَاباً وَخَيْرٌ عُقْباً “En güzel ödül ve en hayırlı sonuç o’dur.” ayetindeki⁹ عُقْباً kelimesini عاقبة olarak “karşılığını görmek” şeklinde açıklamıştır. Arapça’da “hayırda takipçi” anlamına عُقب kelimesi ve “takip” manasına عَقَب ve عُقب kelimeleri¹⁰ de kullanılmaktadır.¹¹

2. Lâmu’s-Sayrûre: Sayrûre kelimesi صار fiilinin mastarlarından biridir. “Dönüşme, değişme, sonuçlanma ve netice” anlamlarında kullanılmaktadır.¹² Aynı ke-

² el-Ferahîdî, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî, İbrâhim Samerrai, Beyrut, Dâru Mektebeti Hilâl, tsz. I, 185.

³ İbn Fâris, Ebu'l-Huseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu Mekayisil-Luga*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1979, IV, 78.

⁴ el-Ferahîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, I, 79.

⁵ el-Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî, *Tehzibu'l-Luga*, thk. Muhammed Avz, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001, I, 184; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed b. Mukerrem el-Misrî, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, Dâru Sâdir, 1414, I, 613.

⁶ el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, es-Sihah *Tacu'l-Luga ve Sihahil-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulga-fur Attar, Beyrut, Dâru'l-İlim li'l-Melayin, 1990, I, 184.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 613; ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiril-Kâmûs*, Beyrut, Dâru'l-Hidâye, tsz. III, 396.

⁸ et-Talâk, 65/9.

⁹ el-Kehf, 18/44.

¹⁰ Aynı kökten gelen bu kelimelerin hem kendi içerisinde hem diğer dillerle arasındaki derin bağlantılar için bkz. Bayer, İsmail-Özkan, Ahmet; *Kur'an'da Özel İsimler (Anlambilim)*, Ankara, İber Yayınları, 2005, s. 27, 28.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 611.

¹² İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *el-Muhassas*, thk. Halil İbrahim Ceffâl, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1996, IV, 102; ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *Esâsu'l-Belâğâ*, thk. Muhammed Bâsil, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1998, I, 569; el-Feyyûmî, (ö. 770/1368) Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî, *el-Misbahu'l-Münir fi Garibi's-Sherhi'l-Kebir*, Beyrut, el-Mektebetu'l-İlmiyye, tsz. I, 353; ez-Zeyyat, Ahmed Hasan ve diğerleri, *el-Mu'cemu'l-Vasîf*, İstanbul,

lime kökünden olan *المَصِير* ve *الصَّيْرُ* “bir şeyin son noktası” anlamında kullanılmaktadır. Nitekim ayeti kerimede de *وإلى الله المصير* “*Dönüşünüz Allah’adır.*”¹³ buyrulmaktadır. Lâmu’ın “âkıbe” anlamına olduğu gibi “sayrûre” anlamına da ilk değinen Halil b. Ahmed’dir.¹⁴

3. Lâmu’l-Meâl: *آل* fiilinin “sonuç ve akıbet” anlamlarındaki masterlarından biridir. *آل الأمر إلى كذا* ifadesi “Bu iş sonunda buraya kadar geldi” anlamında kullanılmaktadır. Sözlükte fiil kökü genelde *صار* ve *رجع* fiilleriyle açıklanan *مَال* kelimesi “dönmek, dönüşmek, azaltmak, eksiltmek” gibi anlamlara gelmekle birlikte aldığı *mef’ûle* göre farklı manalar da kazanmaktadır.¹⁵ Aslında kelime kökünden hareketle “her mealde varılan sonuç eksiktir” demek mümkündür.

4. Lâmu’l-Gaye: “Son ve sonuç” anlamlarında kullanılan bir isimdir. *غَايَةُ الشَّيْءِ*، “bir şeyin gayesi, sonu demektir. *بعيد الغاية* ifadesi isabetli görüş bildiren kişilere ait bir sıfattır. *غَايَتُكَ أَنْ تَفْعَلَ كَذَا* “Senin yapabileceğin son şey şudur.” anlamında kullanıldığı gibi bir işten kastedilen amaç ve sancak anlamlarına da gelmektedir.¹⁶

Konuyla ilgili örneklere bakıldığında ise iki farklı açıya dikkat çekmek gerektiği görülecektir. Birincisi *هذه الخشبة ليميل الحائط فأدعمه بها* “Bu kalası hazırladım ki (yıkılacak olan) duvar sonuçta (ona) yaslanır, ben de böylece duvarı odunla desteklemiş olurum.” örneğinde¹⁷ olduğu gibi duvarın yıkılacağını öngörerek onun kalasla desteklenmesi yapılan hazırlığın akabinde meydana gelecektir.¹⁸ Bu tam ‘akıbe lâmu’ına uygun bir örnektir. ‘Lâmu’l-âkıbe’yi, ‘ta’lîl lâmu’nın mecâzî anlamda kullanımı olarak kabul eden ez-Zemahşerî’nin¹⁹ (ö. 538/1144) veya sayrûre lâmu’nun ‘lâmu’l-âkıbe’den ayıran dilbilimcilerin²⁰ bakış açısına göre ise meselenin ikinci önemli noktası mecaz ifade etmesidir.²¹

أموالنا لذوي الميراث نجتمعها ... ودورنا لخراب الدهر نبينها²²

Çağrı Yayınları, 1996, s. 351.

¹³ Âl-i İmrân, 3/28.

¹⁴ el-Ferâhîdî, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr, *el-Cumel fi’n-Nahv*, thk. Fahreddin Kabave, Beyrut, Müessesetu’r-Risâle, 1995, s. 275.

¹⁵ ez-Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, XXVIII, 31; ez-Zeyyat, *el-Mu’cemu’l-Vasîf*, s. 33.

¹⁶ ez-Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXIX, 205; ez-Zeyyat, *el-Mu’cemu’l-Vasîf*, s. 669.

¹⁷ ez-Zeccâcî, Ebu’l-Kâsım Abdurrahman b. İshak, *Kitâbu’l-Lâmât*, thk. Mazin Mubarek, Şam, Dâru’l-Fıkr, 1985, s. 119.

¹⁸ ez-Zeccâcî diğer lâmlar ile aralarındaki farkı göstermek ve lâmin âkıbe anlamına vurgu yapmak adına bu örneği şu şekilde açıklar: “Burada sen duvarın kütüğe yaslanmasını amaçlamıyor ve de yaslansın diye hazırlık yapmıyorsun. Çünkü senin amacın onun yaslansın değil. Sen duvarın yatmasından korktuğun için ona destek veriyorsun.” ez-Zeccâcî, *Kitâbu’l-Lâmât*, s. 119.

¹⁹ ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf an Hakaiki’t-Tenzil ve Uyûnu’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vil*, Beyrut, Dâru’l-Kitabi’l-Arabi, 1947, III, 438.

²⁰ l’îme, Muhammed Abdulhalik, *Dirâsât li Uslûbi’l-Kur’ân*, Kahire, Dâru’l-Hadîs, 1972.

²¹ ‘Lâmu’l-âkıbe’nin mecaz boyutuna aslında ilk olarak ez-Zeccâcî temas etmiştir. Dolayısıyla sayrûre ile âkıbe lâmlarının her ikisinin de mecaz ile ilişkisi olması aralarını ayırmayı zorlaştırmaktadır. ez-Zeccâcî, *Kitâbu’l-Lâmât*, I, 120; ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, III, 438.

²² ez-Zeccâcî, *Kitâbu’l-Lâmât*, I, 120.

“Mirasçılar için mal biriktirir, yıllar yıksın diye evler yaparız.” Malın mirasçı için biriktirilmesi veya evlerin yıkılmak için yapılması mecazî anlamdadır. Çünkü hiçbir kimse evini yıkılması amacıyla inşa etmez. Biz istesek te istemesek te evlerimiz günün birinde yıkılır. Biriktirilen mallar nihayetinde mirasçılara kalmakta veya inşa edilen evler de nihayetinde yıkılmaktadır. Böylece sayrûre kelimesinin anlamında var olan “bir durumdan başka bir duruma geçme” gerçekleşmiş olmaktadır. Bir farkla ki, burada dünyanın fâni olacağına, elde edilen geçici şeylerin gün gelip elden çıkacağına dokunaklı bir gönderme ve içten içe bir özeleştirme vardır. Bu sebeple anılan her iki durumda, ذهبت إلى المسجد لأصلي “Namaz kılmak için camiye gittim.” cümlesindeki gibi bir “amaç” ifadesinden bahsetmek mümkün değildir. لآمی veya ‘ta’lîl lamı’ ile amel olarak benzerlik göstermesine rağmen onlardan ayrıldığı ifade eden dilbilimcilerin olması²³ veya mecaz ifade eden ‘ta’lîl’ şeklinde açıklanması da diğer lamlarla aralarındaki bu farktan dolayıdır.

Harfin işlevsel yapısının söz konusu her iki noktasına vurgu yapmak üzere meseleyi bir örnekle daha desteklemek uygun olacaktır. Örneğin,

وللموت تَغْزُو الوالداتُ سخالها ... كما لخراب الذَّهر تبنى المساكن.²⁴

“Ölmek için gönderir anneler evlatlarını savaşa, Tıpkı zaman harap etsin diye evler inşa edildiği gibi.” Bu beyitte de ölüm, annelerin çocuklarını savaşa göndermesinin muhtemel bir sonucudur. Ayrıca evlatlarının sadece ölüm için gönderildiğinin ifade edilmesinde ‘mecaz-ı mursel’ vardır.

Özetlemek gerekirse Basra ekolü dilcileri söz konusu lâma, âkibe lamı; Kûfe ekolü sayrûra lâmi derlerken²⁵ bazı dilbilimciler ‘lâmu’l-meâl’, ‘lâmu’l-gâye’ veya ‘lâmu’-n-netîce’ ismini vermişlerdir.²⁶ Bu terimlerden her birinin diğeri ile veya aynı örneklerle açıklanması aslında anlamlarının birbirlerine çok yakın olduğunu göstermektedir. İsmi veya ameli²⁷ ne olursa olsun, ta’lîl lâmi ile ilişkilendirilsin veya ilişki-

²³ el-Muzenî, Ebu’l-Huseyin, *el-Hurûf*, thk. Mahmud Hasenî Mahmud, Muhammed Hasan Avvâd, Dâru’l-Furkan, Amman, 1983, s. 80.

²⁴ es-Seâlibî, Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail, *Fıkhü’l-Luga ve Sırru’l-Arabiyye*, thk. Abdulfettah el-Mehdî, Beyrut, İhyâu’t-Turâsi’l-Arabî, 2002, I, 245.

²⁵ ez-Zeccâcî, *Kitâbu’l-Lâmât*, s. 31.

²⁶ ez-Zeccâcî, *Kitâbu’l-Lâmât*, s. 121; el-Herevî, (ö. 415/1024) Ali b. Muhammed en-Nahvî, *Kitâbu’l-Lâmât*, thk. Yahyâ Alvân el-Beldâvî, Mektebetu’l-Felâh, Kuveyt, 1980, s. 135.

²⁷ Kendisinden sonraki fiili kendisinin nasp ettiğini söyleyenler olduğu gibi cevazen mahzuf bir لآمی veya لآمی anlamı taşıdığı için nasp olduğunu söyleyenler de olmuştur. Nasp olmayacağını ifade edenler de olmuştur. Diğer lâmlar gibi fiili muzariyi nasbeden bir lâm olduğu görüşünü ileri sürenler olduğu gibi bir harfi cer olarak kabul edenler veya ismin başına gelmesini de caiz görerek ‘lâmu’l-âkibe’ anlamı veren dilbilimciler de olmuştur. ez-Zeccâcî, *Kitâbu’l-Lâmât*, s. 66; er-Rummânî, Ebu’l-Hasan Ali b. İsa b. Ali el-Bağdadî, *Kitâbu Meâni’l-Huruf*, hzr. Abdulfettah İsmail Şelebî, Cidde, Dâru’ş-Şurûk, 1981, s. 56; el-Muradî, Hasan b. Kâsım, *el-Cene’d-Dânî fi Hurufi’l-Meanî*, thk. Muhammed Nedim Fazıl, Fahreddin Kabave, Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1992, I, 121; Yâkûb, Emîl Bedî, *Mevsûa’tu’l-Huruf fi’l-Lugati’l-Arabiyye*, Beyrut, Dâru’l-Cil, 1988, 371; el-Afgânî, Saîd b. Muhammed b. Ahmed, *el-Mûcez fi Kavâidi’l-Lugati’l-Arabiyye*, Beyrut, Dâru’l-Fikr, 2003, s. 76; Karabela, Nevin, *Arap Dilinde Lâm Edatı ve İşlevleri*, Ankara, Aktif Yayınevi, 2006, s. 73.

lendirilmesin anlam açısından bakıldığında cümle, söz konusu edilen meselenin sonucuna yönelik bir ifade ile devam etmektedir.²⁸ Bu lâm'a ait bütün isimlendirmelerde yan cümle ile temel cümle arasında bir bağ olduğu aşikârdır. Ancak bu bağın 'lâm-ı ta'lîl'de olduğu gibi yan cümlelerin sebep, temel cümlelerin sonuç anlamında kullanıldığı algısı bir takım yanlış anlaşılmalara yol açabilmektedir. Bu durumda da müsebbeb sebebin yerine geçirilmiş olmaktadır.²⁹

LÂMU'L-ÂKİBE'NİN ŞARTLARI

1. Lâm'dan sonrası öncesinin sonucudur. Bu sonuç genellikle beklenmedik, öngörülemeyen sürpriz bir sonuç olur.³⁰ 'Lâm-ı ta'lîl'de ise lâmdan sonraki kısım sebep bildirir.³¹ Ayrıca 'lâmu'l-âkibe'de 'lâm-ı ta'lîl'de olduğu gibi lâmdan sonraki kısım yan cümle değil temel cümledir. Lâm'dan sonrası bir fiilimsi ile tercüme edilmişse öncesi temel cümle olabilir. Şayet bileşik cümle ise 'lâmu'l-âkibe'den sonrası temel cümlelerin yüklemi, öncesi yardımcı cümle olur. Tercümeyle ilgili cümlesi olarak yansıtılırsa 'ki' bağlacı ile bağlanan cümle yan cümlelerin unsuru, lâm'dan sonrası ise yine temel cümle olur. Sıralı ve bağlı cümlelerde ise 'lâmu'l-âkibe'den sonrası en son yüklemidir.³² Örneğin *هَاجَمَتِ إِسْرَائِيلُ لَتَنْتَصِرَ انْتِصَارًا رَخِيصًا مَهْذَلًا* "İsrail saldırdı, akabinde de kolay ve şaşırtıcı bir zafer elde etti." cümlesinde³³ öncelikle "İsrail kolay ve şaşırtıcı bir zafer elde etmek için saldırdı." denilemeyeceğinin takdir edilmesi gerekir. Ardından bu cümledeki lâmin, âkibe lâmı olduğuna karar verilip, sıralı bir cümle olarak lâmdan sonraki fiilin ikinci yüklem olması gerektiğine karar verilir.³⁴

2. Mecazî anlam ifade ederler.³⁵ Lâmi'nin bu yönüne ilk işaret eden ez-Zeccâcî'dir.³⁶ Bu görüşün savunan ez-Zemahşerî'ye göre ise bu lâm ta'lîl de ifade eder. Ancak burada mecazî bir ta'lîl söz konusudur.³⁷

²⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf en-Nahvî, *Evdahu'l-Mesalik ila Elfiyyeti İbn Malik*, thk. Muhammed el-Bigâ'tî, Beyrut, Dârûl-Fikr, tsz. III, 29.

²⁹ el-Vakkâd, Ebu'l-Velid Zeynüddin Halid b. Abdullah b. Ebu Bekr el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ale't-Tavzîh; et-Tasrîh bi Mazmuni't-Tavzîh*, Beyrut, Dârû'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000, I, 645.

³⁰ el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *en-Nuket ve'l-Uyun*, hzr. es-Seyyid b. Abdulkasım b. Abdurrahim, Beyrut, Dârû'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992, II, 175, Yâkûb, *Mevsu'atu'l-Hurûf*, s. 371; Muhammed İyd, *en-Nahvu'l-Musaffâ*, Kahire, Mektebetu's-Şebâb, 1975, s. 364.

³¹ el-Galâyîni, Mustafa, *Câmiu'd-Durûsu'l-Arabiyye*, Beyrut, Mektebetu'l-Asriyye, 1966, II, 174, III, 185.

³² Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Basım, 2002, s. 400-407; Doğan, Enfel-Özkan, Mustafa, *Türkçe Cümle Bilgisi*, Anadolu Üniv. Eskişehir, Ofset, 2010, 200-213.

³³ Muhammed İyd, *en-Nahvu'l-Musaffâ*, s. 364.

³⁴ Bu zaferin sürpriz olup olmadığı noktasında düşüncelere akseden bir soruya cevap olarak tariz içerikli bir yapıyı sahip olan bu cümlelerin seçilmesinin çalışmanın temel amacı olan Kur'an'da 'lâmu'l-âkibe'yi doğru anlamak ile ilgili rasgele bir örnek olmadığını ifade etmemiz gerekir. Zira bu cümle neticesi belli olmayan bir savaş hakkında "kolay bir zafer için saldırmak" ifadesini kullanmanın ne kadar imkânsız olduğunu göstermesinin yanında Arap-İsrail savaşları için söylenen bu cümlelerin 'metin analizinde bağlam, sıyak sıbak ve konjektürün iyi tahlil edilmesinin' önemini yadsımanın bir o kadar imkânsız olduğuna küçük bir örnektir.

³⁵ el-Afgânî, *el-Mucez*, s. 76.

³⁶ ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-Lâmât*, I, 120.

³⁷ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf en-Nahvî, *Mugni'l-Lebîb an Kutubi'l-E'ârib*, thk. Mazin el-Mubarek, Muhammed Ali Hamdullah, Şam, Dârû'l-Fikr, 1985, s. 283.

لدوا للموت وابتئوا للخراب ... فلكم يصير إلى ذهاب³⁸

“Ölmek için doğurun, yıkılsın diye yapın. Zaten hepiniz gideceksiniz.”

Buradaki lâm'ın, ta'lîl olup olmaması sebep bildirmesiyle ilgilidir. Ancak mecaz olduğunu kabul etmeden sebep bildirdiğini ifade etmek mümkün değildir. Özellikle ayetlerin Türkçeye tercümesinde rastlanılan yanlışlıklar ta'lîl lamından farklı olmadığını söyleyen dilbilimcilerin³⁹ düşüncelerinin hatasını ortaya koymakta ve aralarındaki farkı tam tespit edemeyen dilcileri⁴⁰ haklı çıkarmaktadır.

3. Amaç değil⁴¹ sebep bildirir.⁴² 'lâmu'l-âkıbe'nin diğer lâmlar ile karıştırılan en önemli problemi budur. Pek çok lâm amaç bildirmek için kullanılır. Ama 'lâmu'l-âkıbe' kullanılmaz. ez-Zeccâcî'nin bu lâm'ın “mef'ulu li eclih” ile karıştırıldığını söylemesi de bunu izah etmektedir.⁴³ Örneğin,

جاءت لِطُعْمِهِ لَحْمًا وَيُجْعِعُهَا بَابِن ... فَقَدْ أَطْعَمْتُ لَحْمًا وَقَدْ فَجَعَا

“Geldi (meraya) da, yem etti (yavrusunu kurda) ve ölümü ile yıkıldı. Onu ete doyurdu kendilerini de acıya.” beytindeki⁴⁴ hayvanın yavrusunu kurda kuşa yem etmek için meraya çıkarması düşünülemezine göre lâmı amaç olarak tercüme etmek mümkün değildir. Nitekim 'lâmu'l-âkıbe' lâm-ı ta'lîl'de olan “tertib” anlamını haizdir ancak “garaz” (amaç) anlamını haiz değildir.⁴⁵ Çünkü hiçbir 'lâmu'l-âkıbe'de لُنْخِيِي ‘Şer (bulaşır) korkusundan dolayı memleketten çıktım.” veya تَأَخَّرْتُ عَنْ زِيَارَتِكَ عَجْزًا ‘Acziyetimden seni ziyareti geciktirdim” ifadesinde korku ve acziyet sebep bildirir ama amaç değildir.”⁴⁷

³⁸ Şiir Ebû'l-Atâhiyye'ye nispet edilmiştir. er-Rummânî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsa b. Ali el-Bağdadî, *Risâletu Menâzili'l-Hurûf*, thk. İbrahim es-Semarrâi, Amman, Dâru'l-Fikr, tsz. s. 23.

³⁹ Hudaýr, Muhammed Ahmed, *el-Edevâtu'n-Nahviyye ve Delâlatuhâ fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetu Ancelû el-Misriyye, Kâhire, 2001, s. 38.

⁴⁰ ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-Lâmât*, s. 119; en-Nehhas, (ö. 338/950) Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Muradî, *İrâbu'l-Kur'ân*, hzr. Abdulmunim Halil İbrahim, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421, II, 232.

⁴¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 438; ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim, Kahire, Dâru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1957, IV, 346.

⁴² es-Suheyfî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, Netaicu'l-Fiker fî'n-Nahv, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992, s. 108; İbnu'l-Esir, Ebu's-Seâdât Mecduddîn Mubârek b. Esiruddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Bedî' fî İlmi'l-Arabiyye/el-Bedî' fî Şerhi'l-Fusul/el-Bedî' fî'n-Nahv*, thk. Fethi Ahmed Aliyuddîn, Mekke, Câmiatu Ummi'l-Kurâ, 1420, I, 173; el-Galâyîni, *Câmiu'd-Durûs*, II, 174, III, 185.

⁴³ ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-Lâmât*, s. 119.

⁴⁴ Beyit meşhur Arap şâir el-A'sâ'ya aittir. İbn Fâris, (ö. 395/1004) Ebu'l-Huseyin Ahmed b. Fâris b. Zeke-riyyâ, *es-Sahîbî fî Fikhi'l-Luga ve Sunenu'l-Arabi fî Kelâmihâ*, thk. Muhammed Ali Beydûn, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997, s. 76.

⁴⁵ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, IV, 346.

⁴⁶ el-Furkân, 25/49.

⁴⁷ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 438; İbnu'l-Esir, *el-Bedî' fî İlmi'l-Arabiyye*, I, 173; ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, IV, 346.

4. Anlam olarak harfin öncesi ve sonrasında zıtlık ilişkisi vardır.⁴⁸ Bu zıtlık her zaman net olarak görünmeyebilir. Önceki cümlenin muktezasının zıttı olabileceği gibi⁴⁹ Türkçeye aktarılırken zıtlık bağlaçlarından veya yan cümle ile temel cümle arasında kurulan bir bağ ile mümkün olan vurgudan faydalanılabılır. Örneğin,

فَإِنْ يَكُنِ الْمَوْتُ أَفْنَاهُمْ ... فَلَمَوْتُ مَا تَلَدُ الْوَالِدِ⁵⁰

“Şayet ölüm yok ettiyse onları, zaten anneler ölüm için doğurmadı mı onları?” beytinde annelerin çocuklarını ölüm için doğurmuş olmaları, soru cümlesinden destek alınarak oluşturulan vurgu ile kulak tırmalayıcı bir hal almaktan uzak tutulmuş ve şart cümlesi ile temel cümle arasındaki zıtlık sayesinde, başka bir şekilde anlaşılma ihtimaline meydan verilmeksizin anlam metinde anlatılmak istenene odaklanmış olmaktadır.

5. ‘Lâmu’l-âkibe’nin yerine ta’kîb ifade eden fâ’yı getirmek mümkündür. Aslında bu aynı zamanda temeli sağlam zemine oturmuş olan bir konudur. Çünkü en-Nehhâs’ın ve Mekkî b. Ebî Tâlib’in (ö. 437/1045) ‘lâmu’l-fâ’ dediği ‘lâmu’l-âkibe’ ya da ‘lâmu’s-sayrûra’dan başkası değildir.⁵¹ Nitekim kendilerinden önce Halil b. Ahmed’in de “fâ yerine geçen lâm” adıyla açtığı başlık ve أَحْسَنْتَ إِلَى زَيْدٍ لِيَكْفَرَ نِعْمَتَكَ şeklinde verdiği örnek de buna işaret etmektedir.⁵² ez-Zerkeşî (ö. 94/1392) İbn Kuteybe’ye (ö. 276/889) dayandırdığı görüşe göre lâm’ın yerine ta’kîb ifade eden fâ’nın takdir edilmesinin mümkün olmasını ‘lâmu’l-âkibe’yi ‘lâmu’l-ta’lîl’den ayırmakta en önemli kriterlerden biri olarak görmüştür.⁵³ Zira söz konusu lâm’da فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ “Şeytan orada ikisinin de ayaklarını kaydırды, böylece onları buldukları yerden çıkardı.”⁵⁴ âyetinde olduğu gibi mahza bir ta’kîb ve tertib söz konusudur.

⁴⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf en-Nahvî, *Şerhu Şuzûri’z-Zeheb fî Ma’rifeti Kelami’l-Arab*, thk. Abdulgînâ ed-Dakr, Suriye, eş-Şeriketu’l-Muttehide li’t-Tevzî, tsz. s. 383; el-Hamed, Ali Tefvîk- ez-Za’bî, Yusuf Cemil, *el-Mu’cemu’l-Vâfi fî Edevâtî’n-Nahvi’l-Arabî*, İrbid, Dâru’l-Emel, 1993, s. 25.

⁴⁹ ed-Da’kûr, Nedîm Huseyn, *el-Kavâidu’t-Tatbîkiyye fî’l-Luğati’l-Arabîyye*, Beyrut, Müessesetu Bahsûn, 1998, s. 101.

⁵⁰ İbn Hişâm, *el-Mugnî*, I, 282.

⁵¹ en-Nehhas, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Muradî, *Risâle fî’l-Lâmât*, thk. Tâhâ Muhsin, Mecelletu’l-Mevrid, Cilt:1, Sayı:1-2, Bağdat, 1971, s.148; Mekkî b. Ebî Talib, Muhammed b. Hammuş b. Muhammed b. Muhtar, *el-Hidâye ilâ Bulûği’n-Nihâye fî İlmi Meanî’l-Kur’ân ve Tefsirihi ve Ahkamihî ve Cumelin min Fünûni Ulûmih*, thk. eş-Şâhid el-Büşeyhî vd. eş-Şârika, Camiatu’ş-Şârika Kulliyatü’d-Dira-satî’l-Ulyâ ve’l-Bahsi’l-İlmi, 2008, V, 3314.

⁵² el-Ferâhidî, *el-Cumel fî’n-Nahv*, s. 275.

⁵³ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, IV, 346.

⁵⁴ el-Bakara, 2/36.

KUR'ÂN MEALLERİNDE LÂMU'L-ÂKIBE

'Lâmu'l-âkibe' ve diğer isimlendirmeler hem kelime anlamları bakımından hem de taşıdığı şartlar bakımından tercüme konusuna edilene metnin bir sonuca işaret etmesi gerektiğini göstermektedir. Bu kısımda Kur'ân meallerine bu meselenin nasıl yansıdığına değinilecektir.

Örnek 1: el-Kasas Suresi 8. Ayet

فَأَلْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِبِينَ

"Firavun o çocuğu bulup aldı, akıbet o, kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak ya! Şüphesiz Firavun, (veziri) Hâmân ve onların askerleri hata yapıyorlardı."⁵⁵

Mûsâ (as) kıssasının anlatıldığı bu pasajda Firavun askerlerince öldürölmekten kurtulması için annesi tarafından suya atılan Musa'yı (as) Firavun ailesinin nehirden alması konu edilmektedir. Buradaki lâm ile biraz ilgilenen veya diğer mealleri biraz karıştıran her yazar bu ayetteki 'lâmu'l-âkibe'yi mealine ya yukarıda diyanetin mealinde olduğu gibi "nihayet" veya "akıbet, sonunda, sonradan, sonuçta" kelimelerinden yardım alarak⁵⁶ ve lâm'dan sonrasını gelecek zamana çevirerek yansıtmış ya da "Derken onu Firavun âilesi bul(arak al)dı ki, tâ (bunun neticesi) kendilerine bir düşman ve bir üzüntü olsun." (Hayrat Neşriyat) şeklinde parantez kullanarak veya "ile-ride kendileri için bir düşman ve üzüntü olacağıın farkında değillerdi." şeklinde tercüme etmişlerdir.⁵⁷ Ancak "Firavun'un adamları onu bulup aldılar. Çünkü ileride kendilerine bir düşman ve bir üzüntü olacaktı."⁵⁸ (Adil Fikri Yavuz) şeklinde veya "Kendilerine düşman olması, onları tasalandırması için Firavun'un adamları, onu buldular" (Abdülbaki Gölpinarlı) şeklinde mantığı zorlayan meallere rastlamak da mümkündür.

⁵⁵ Bu meal lâm'ın âkibe anlamına uygundur. 'Lâm-ı sayrûre'ye vurgu yapmak için ise "Mûsâ onlar için bir düşmana ve üzüntüye dönüştü." şeklinde tercüme edilebilir. el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyun*, II, 175.

⁵⁶ Fakat şunu ifade etmek gerekir ki bu kelimeleri 'lâmu'l-âkibe'nin yerinde değil de ayetin baş kısmına alarak yanlış yerde kullanımlar da olmuştur.

⁵⁷ <http://www.kuranmeali.com>. <http://www.mealler.org>. ve <http://www.kuranmeali.tv>. sitesinden bütün meallere ulaşmak ve mealleri karşılaştırmak mümkündür. Ayrıca yararlandığımız meallerden bu sitelerde bulunmayan veya farklı basımları olanlar için bkz. Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, çvr. Koytak Cahit-Ertürk Ahmet, İstanbul, İşaret Yay. 1999; Işıcık, Yusuf, *Kur'ân Meâli*, Konya, Ünlem Matba, 2010; Öztürk, Mustafa, *Kur'ân-ı Kerim Meal*, Ankara, Ankara Okulu Yay. 2014; Elmalı, Hüseyin-Dumlu, Ömer, *Ayet Ayet Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)*, İstanbul, Ensar, 2006; Davudoğlu Ahmed, *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)*, İstanbul, Çile Yay. 1981; Türk, Mehmet, *Allah'ın Kelâmı (Kur'ân-ı Kerim Meâli)*, Konya, Nokta Ofset, 2008; İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'ân Gerekeçeli Meal Tefsir*, İstanbul, Düşün Yay. 2008; Öztürk, Abdulvehhab, *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*, Ankara, Emek Ofset, tsz.

⁵⁸ Yanlış tercüme edilen diğer meallere örnek olarak bkz. "Firavun'un ailesi Onu kaybolmuş çocuk olarak bulup aldı. Kendileri için düşman ve hüzn vesilesi olacağı için..." (Ahmed Hulusi) "Artık O'nu Fir'avun'un adamları bulup aldılar, tâ ki, kendileri için bir düşman ve bir üzüntü olsun." (Ömer Nasuhi Bilmen) "Derken onu, kendilerine düşman etmek ve başlarına dert açmak için Firavun'un adamları buldu." (Ümit Şimşek).

Kanaatimizce mealdeki tuhafılık, 'lâmu'l-âkıbe'nin tam anlamıyla değerlendirilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yani buradaki fiili nasbeden ister lâm'ın biz-zat kendisi olsun ister kendisinden sonra takdir edilmesi caiz olan نْ harfi olsun; lâmin adı ister 'lâmu'l-âkıbe', 'lâmu's-sayrûra' veya 'lâmu'l-meâl' olsun isterse ta'lîl olsun, ta'lîl kabul edilirse⁵⁹ de ister hakiki olsun ister sebep-sonuç ilişkisinin hakikî bir ta'lîliyet olmamasından dolayı 'ta'lîl-i mecâzî' olsun⁶⁰ bütün müfessir ve dilciler âyetle ilgili aynı açıklamaları yapmaktadırlar.

Firavun ailesinin nehirde buldukları Musa'yı (as) kendilerine düşman olsun, kendilerini üzsün diye almaları mümkün değildir. Onlar onu göz aydınlığı olsun diye almışlar ve benimsemişlerdir. Fakat sonuç ayette ifade edildiği şekilde olmuştur. Böylece Firavun'un ve Firavun ailesinin Musâ'dan umdukları ile buldukları arasındaki uçurum vurgulanmıştır. Bu ifadenin mecaz vurgusunun metne aktarılması mümkün olan ayetlerde olduğu gibi tercüme edilmesi bu görüşteki müellifleri haklı çıkarmış olacaktır. Türkçeden bir örnek vermek gerekirse malını mülkünü bir eve yatırmış ama satın aldığı gün yıkılan evinin altında kalmış veya varını yoğunu pahalı bir araba için harcamış, aldığı gün kaza yaparak ölmüş biri için "meğer tüm çabası ölmek içinmiş" denir. Bu vurgunun yansıtılmadığı Kur'ân mealleri oldukça anlamsız, bağlamdan kopuk, tatsız bir metin haline gelmektedir.

İlgili ayet üzerinden 'lâmu'l-âkıbe'de olması gereken şartların sağlanması şu şekilde yapılabilir: Ayetteki lâm'dan sonraki kısım öncesinin sonucudur. Bu sonuç Musa'nın firavun ve ailesi için üzüntü kaynağı ve onların düşmanı olmasıdır. Bu da lâmin öncesinde zikredilen sebebin -Musa'yı nehirden almaları- kendileri açısından beklenmeyen bir sonucudur. Aynı zamanda bu sonuç müsebbebiyet alakası ile bir mecaz ifade etmektedir. Zira onların Musa'yı (as) almalarındaki gerçek sebep değil sonuç zikredilmiştir. Fiilimsi olan yan cümle ve temel cümle arasında zıtlık ilişkisi de vardır ve aralarına 'ta'kîb' ifade eden fâ'nın getirilmesi anlam bakımından uygun düşer. Lâm'ın sayrûre manası açısından bakıldığında ise "*Firavun ailesi (başka niyetlerle) almış olsalar da Musa kendileri için bir üzüntüye ve düşmana dönüştü.*"⁶¹ anlamı vardır ki bu yine mecâzî ifadelerde Arapların çokça kullandığı bir üsluptur. Nitekim Kur'anda *وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا* "Onunla (Yusuf as) beraber hapse iki kişi daha girdi. Onlardan birisi ben kendimi rüyamda üzüm sıkarken gördüm, dedi,"⁶² ifadesinde "i'tibârî mâ yekûn" alakasından dolayı sıkılan üzüm kastedilirken şarap kelimesi kullanılmıştır.⁶³

⁵⁹ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Huseyn Şem-suddîn, Beyrut, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1419, VI, 199.

⁶⁰ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 438; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân Endelusi, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, thk. Sıdkı Muhammed Cemîl, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1420, VIII, 278.

⁶¹ el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, II, 175; en-Neysâbü'rî, *el-Vasîl*, II, 308.

⁶² Yusuf, 12/36.

⁶³ el-Herevî, *Kitâbu'l-Lâmât*, s. 131.

Örnek 2: Yunus Suresi 88. Ayet

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ
رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَذُوقُوا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ⁶⁴

Halil b. Ahmed ve İbn Fâris bu ayeti kerimede رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ifadesindeki lâmin 'lâmu's-sayrûre' olduğunu ifade etmektedirler.⁶⁵ 'Lâmu'l-âkıbe' yönüne vurgu yapan dilbilimciler de olmuştur.⁶⁶ Daha ilk dönem müfessirlerinden itibaren pek çok müfessir de 'lâmu'l-âkıbe' olduğuna dikkat çekmiştir.⁶⁷

Halil b. Ahmed 'lâmu'l-fâ' bahsinde bu ayete değinmiş,⁶⁸ pek çok müfessir tefsirlerinde bu görüşe işaret etmiştir.⁶⁹ İbn Kuteybe, Halil b. Ahmed ve Sîbeveyh'e (ö. 180/796) dayandırdığı görüşünü "*nihayet onlar hak yoldan sapınca sanki Allah onlara bu imkânı insanları saptırmak için vermiş gibi bir hale dönüştü*" ifadeleriyle 'lâmu'l-âkıbe' ve sayrûre olmasına dikkat çekerek en doğrusunun bu olduğunu özellikle ifade etmiştir.⁷⁰ Yani kendilerine mallar ve ziynetler verilen Firavun, nihayetinde bunu insanları saptırmak için kullanmıştır.⁷¹

Ayetle ilgili yapılan mealler

"...Rabbimiz! Senin yolundan şaşırımları için mi?..." (Bekir Sadak)

"...Rabbimiz, senin yolundan saptırırsınlar diye mi?..." (Süleyman Ateş)

"...Rabbimiz (işte) bu yüzden senin yolundan insanları saptırıyorlar." (Mustafa İslamoğlu)

"...Rabbimiz, onlar bu yüzden halkı doğru yoldan çıkarmada, saptırmadalar..." (Abdülbaki Gölpınarlı)

⁶⁴ el-Hâc suresi 9 ayet رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ şeklinde geçen el-Hâc suresi 9 ayet رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ şeklindeki Lokman Suresi 6. ayet ve ez-Zümer Suresi 8. ayet de benzer durum söz konusudur. es-Seâlibî ve en-Neysâbü'rî buna İbrahim Suresi 30. âyeti de dahil etmişlerdir. Kurtûbî gibi bazı müfessirler fiilin İbn Kesîr ve Ebû Amr'a göre sülâsî olarak okunması durumunda lâm'ın âkıbe anlamında olacağını söylemişlerdir. Ebû Hayyân da fiil rubâi babta olursa ancak lâm'a âkıbe lâm'ı denilebileceğini söylemiştir. Zemaşherî ise ضلال ve اضلال durumlarının her ikisinde de lâmin "netice" bildirdiğini ifade etmiştir. ez-Zemaşherî, *el-Keşşâf*, II, 555; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 296; V, 351; III, 520; el-Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmî' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî, Kahire, Dâru'l-Kutubî'l-Misriyye, 1964, XII, 16; IX, 365; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VI, 436.

⁶⁵ el-Ferâhîdî, *el-Cumel fi'n-Nahv*, s. 275.

⁶⁶ İbn Hişâm, *el-Mugnî*, II, 282; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî*, s. 123.

⁶⁷ el-Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1405, IV, 375; el-Kirmânî, Mahmud b. Hamza b. Nasr Ebu'l-Kâsım Burhaneddin, *Garâibu't-Tefsîr ve Acâibu't-Te'vîl*, Beyrut, Muessesetu Ulûmi'l-Kur'ân, tsz. I, 492; el-Begavî, Muhyissunne Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud, *Meâlimu't-Tenzîl fi Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420, II, 431; er-Râzî, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420, XVII, 262; eş-Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Havîânî, *Fethul-Kadîr*, Beyrut, Dâru'l-Kelîmi't-Tayyib, 1414, II, 532.

⁶⁸ el-Ferâhîdî, *el-Cumel fi'n-Nahv*, s. 275.

⁶⁹ Mekî b. Ebî Talib, *el-Hidâye*, V, 3315.

⁷⁰ el-Kurtûbî, *el-Câmî'*, VIII, 374.

⁷¹ el-Mervezî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrâhim, Riyad, Dâru'l-Vatan, 1997, II, 401.

“... Öyle ki Bunun sonucu olarak, onlar da kullarını senin yolundan çeviriyorlar...”
(Abdullah Parlıyan)

“.. öyle ki, bunun sonucu olarak onlar da, ey Rabbim, [başkalarını] Senin yolundan çeviriyorlar!...” (Muhammed Esed)

“... Rabbimiz, onlar ise bu verdikleriyle halkı Senin yolundan saptırıyorlar....”
(Ümit Şimşek)

Cemal Külünkoğlu'nun mealinde olduğu gibi söz konusu yere fiil takdir edenler de olmuştur:

“... Ey Rabbimiz! Bunlar (iradeleri zayıf kullarını) senin yolundan saptırmaları için (kullanılmakta)dır...”

Ömer Nasuhi Bilmen ise ifadeyi ortada bırakmıştır.

Mûsa da dedi ki: “Ey Rabbimiz! Şüphe yok ki, sen Fir'avun'a ve onun cemaatine dünya hayatında ziynet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz! Senin yolundan sapırsınlar diye. Ey Rabbimiz! onların mallarını mahvet ve gönülleri üzerini şiddetle mühürle. Tâ ki onlar acıklı azabı görünceye kadar imân etmesinler.”

Bu ayetle ilgili meallere baktığımızda aslında olması gerektiği gibi bütün meal-lerde mecâzi anlamın cümleye yansıtılma çabasının bir sonucu olarak cümlenin sonuna soru edatı getirilmek suretiyle anlam muhataba iletmeye çalışılmıştır. İkinci bir metot olarak ise ‘lâmu'l-âkıbe’ “bu yüzden” buna dayanarak” “bunun sonucu olarak” “neticede” “ise” şeklinde tercümeyle yansıtılmıştır.⁷² Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son meali de bu şekildedir: “Mûsâ, şöyle dedi: “Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun'a ve onun ileri gelenlerine, dünya hayatında nice ziynet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan sapırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler.”

‘Lâmu's-Sayrure'yi 'lamu'l-âkıbe'den farklı görenlerin de örnek olarak kullandığı bu ayet ve ‘lâmu'l-âkıbe’ ile ilgili olarak ele aldığımız ilk ayet olan el-Kasas Suresi 8. ayetinin tercümesinin bazı mealler dışında hatasız yapılmasına ilgili bütün gramer ve tefsir kitaplarında bu ayetlerin örnek gösterilmesi bir sebep olarak gösterilse de aşağıda örnek olarak vereceğimiz ayetlerdeki isabet oranının bu ayetlere oranla çok zayıf kalması tuhaf olmakla beraber meallerin birbirinden ne kadar etkilendiğini göstermesi açısından da önemlidir.

⁷² Benzer veya aynı diğer mealler için bkz. “... Ey Rabbimiz! Onlara bu nimetleri, insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler diye mi verdin?...” (Bayraktar Bayraklı) “... Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? ...” (Diyanet Vakfı) “...Rabbimiz, senin yolundan saptırsınlar diye mi? ...” (Elmalılı Hamdi Yazır, Şaban Piriş, Ali Fikri Yavuz, Hasan Basri Çantay, Ahmet Varol, Yaşar Nuri Öztürk) <http://www.kuranmeali.com>.

Örnek 3: el-En'âm Suresi 122, 123. Ayet

أَوْ مَنْ كَانَ مِيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ
مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا
وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

Ayetin ilgili kısmı için yapılan mealler

“İşte böyle, her memlekette günahkârları oranın ileri gelenleri kıldık ki oralarda hilekârlık etsinler.” (Diyanet İşleri (Yeni))

“Ve böylece her şehirde, hileler, düzenler kursunlar diye o şehrin günahkârlarını büyüttük.” (Abdülbaki Gölpinarlı)

“Mekke'de olduğu gibi, her beldede de en büyük günahkârları (mücrimleri yüksek) mevkide bulduruyoruz ki, orada hile yapsınlar.” (Ali Fikri Yavuz)

“Böylece biz her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için günahkârlarını liderler yaptık.” (Bayraktar Bayraklı)

“Ve işte böylece her ülkenin önde gelenlerini, hile ve entrika peşinde koşan suçlular durumuna sokarız.” (Muhammed Esed)

“(Mekke'de olduğu gibi) her şehir ve kasabada da oraların günahkârlarını, o yerlerde hilekârlık etsinler diye, büyük (tanınmış) adamlar (dan) yaptık.” (Hasan Basri Çantay)

“Biz bu şekilde her kentte/her medeniyette kodamanları, o kent ve medeniyetin suçluları yaptık ki, orada oyunlar tezgâhlayıp tuzaklar kursunlar.” (Yaşar Nuri Öztürk)

Konuyla ilgili kısımlarını alarak uzatmak istemediğimiz belli başlı bu mealler ve diğer çoğunluğu ayeti bu şekilde tercüme etmişlerdir.

Meallerde o memleketlerin büyüklerinin günahkârlar yapılması Allah'a isnat edilmektedir. Özellikle tercümeyle aktarıldığında imtihan için böyle murat edilmiş olması göz önüne alınarak meallendirilmiş olma ihtimali de cümlelere yansıtılmamaktadır. Zira bu şekilde anlayan müfessirlerin bile Allah'a böyle bir muradı isnat etmekten kaçındıkları düşünülecek olursa aynı müfessirlerin, buradaki kastın şehrin ileri gelenlerine Allah fırsat verdiğinde onların bu fırsatı nasıl kullandığını ifade etme sadedinde değerlendirdikleri görülecektir.

er-Râzî'nin (ö. 606/1209) el-Cubbâ'î'ye (ö. 303/915) isnad ederek جعل fiilin ikinci mefulünün öne alındığını ifade etmesi ve جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ مُجْرِمِيهَا أَكْبَرًا لِيَمْكُرُوا فِيهَا şeklinde yorumlayarak⁷³ Allah'ın onların bu tür hile ve desiselerin içinde bulunmalarını murat etmeyeceği düşüncesi ile bu lâmin 'lâmu'l-âkıbe' olduğunu ifade etmesi kanaatimizce daha uygundur. İbn Âşûr (ö. 1394/1973) buradaki lâmin tefrî' anlamındaki fâ'nın yerine kullanılmasının câiz olduğunu belirterek aslında olması

⁷³ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIII, 135.

gerekene işaret etmiştir.⁷⁴ Nitekim söz konusu vasıfta insanların buldukları makamlarda bulunabilmeleri ancak bir takım hile, tuzak, entrika vb. ile mümkün olabilmektedir.⁷⁵ Dolayısıyla ayet için uygun olan meal şu şekilde olabilir: “Manen ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiği kimse, karanlıklar içinde kalmış ve ondan bir türlü çıkamayan kimse gibi olur mu hiç? Ne var ki durum bu! Kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir. Aynen her memleketteki günahkârlara makam vermemiz⁷⁶ sonra da onların (bu yetkiyle) oralarda entrika çevirmeleri (nin kendilerine hoş görünmesi) gibi.⁷⁷ Hâlbuki onlar ancak kendi kendilerine entrikalar çevirmektedirler, bunun da farkında değiller.”⁷⁸

Örnek 4: el-En’âm Suresi 53. Ayet

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيُقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِن بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ

Ayetle ilgili yapılan mealler

“Böylece insanların bazısını bazısı ile denedik ki, “Allah, aramızdan şu adamları mı iman nimetine lâyük gördü?” desinler. (Diyanet İşleri (Yeni))

“Aramızdan Allah’ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı?” şeklinde konuşurmak için, onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. (Ahmet Tekin)

“İnsanların bir kısmını, diğer bir kısmı ile imtihan ettik ki, Kureyş’in ileri gelenleri, fakirler hakkında şöyle desinler; “-Allah’ın aramızdan kendilerine iman ihsan ettiği kimseler şunlar mı?” (Ali Fikri Yavuz)

“Aramızda Allah’ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı?” demeleri için onların bir kısmını diğerleriyle işte böyle imtihan ettik.” (Bayraktar Bayraklı)

Bu mealler ve bahsi geçen internet sitelerindeki elliye yakın meal incelendiğinde genellikle imtihan edenin edilenlere tırnak arasındaki cümleyi söyletme amacıyla imtihan ettiği anlamı çıkmaktadır. Hâlbuki buradaki lâm ‘lâmu’l-âkıbe’dir.⁷⁹ Lâm’dan sonraki ifadenin sahibi olan müstekbir müşriklerin davranışları lâmdan önceki cümlede belirtilen imtihanın sonucudur. Bu şekilde tercüme akla yatkın gelmemiş olacak

⁷⁴ İbn Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî, *Tahrîru’l-Tenvîr*, Tunus, ed-Dâru’t-Tunisiyye, 1984, VIII, 49.

⁷⁵ Reşid Rıza, Muhammed, *Tefsîru’l-Menâr*, nşr. el-Hey’etu’l-Mısıriyye el-Âmme, 1990, VIII, 30.

⁷⁶ er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XIII, 135.

⁷⁷ et-Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiu’l-Beyân fi Tefsiri’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, Muessesetu’l-Risâle, 2000, XII, 93.

⁷⁸ Ayetteki lâmin ‘lâmu’l-âkıbe’ olabileceği ile ilgili olarak bkz. er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XIII, 135; Ebu Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr*, IV, 636; Nâzîru’l-Ceyş, Muhammed b. Yusuf b. Ahmed Muhibuddin el-Halebî, *Temhîdu’l-Kavâid bi Şerhi Teshîli’l-Fevâid*, thk. Ali Muhammed Fâhir, Kahire, Dâru’s-Selâm, 1428, VIII, 4260; Öztürk, Mustafa, *Kur’ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara, Ankara Okulu Yay. 2014, s. 167.

⁷⁹ İbn Fâris, *es-Sâhibî*, s. 76.

ki Muhammed Esed ve Mustafa İslamoğlu “İşte bu şekilde insanları birbirleri aracılığıyla sınarsınız ki sonunda, “Acaba Allah bizim yerimize onlara mı lütufta bulundu?” diye sorsunlar.” şeklinde; Ümit Şimşek de “Onları birbiriyle böylece imtihana uğrattık; onlar da “Aramızdan bunları mı Allah lütfuna lâyık gördü?” dediler.” şeklinde tercüme yoluna gitmişlerdir. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki buradaki lâmin كى anlamında olduğunu söyleyen müfessirlerin de bu lâmin akıbe anlamına vurgu yapması⁸⁰ sebep sonuç içerisinde değerlendirilse de tercümeyle bunun yansıtılması gerektiğini göstermektedir. Örneğin Abdullah Parlıyan'ın meâlinde “Böylece ekonomik yönden güçsüz kimselerin Müslüman olup ve Allah'a yakın olmalarıyla, zengin ve kibirli kimselerin İslâm'dan ve Allah'tan uzak olmaları sebebiyle insanlardan kimini, kimiyle deneyip fitneye soktuk ki, sonunda Allah aramızda, bunlara mı nimet ve lütufta bulunmuştur? desinler.” ifadeleriyle bu yapılmaya çalışılmıştır.

‘Lâmu'l-âkıbe’ olarak yapılacak bir tercüme için, “İşte biz (ekonomik ve sosyal açıdan farklı yaratarak) insanları birbirleriyle böyle imtihan ettik.⁸¹ **Sonuç olarak onlar (ekonomik açıdan zengin, sosyal açıdan itibar sahibi olanlar) “Allah aramızdan bunlara (ekonomik açıdan fakir, imanlarıyla itibar kazananlara) lütufta bulundu?” dediler.**”⁸² şeklindeki bir meal uygundur. Bu hassasiyetle yapılmış olan Yusuf Işıcık ve Mustafa Öztürk'ün mealleri kanaatimizce anlam bakımından daha isabetlidir.⁸³

“İşte biz onları bu şekilde birbirleriyle sınadık da, sonunda onlar (kimsesiz ve yoksul mü'minler hakkında) şöyle dediler: “Bunlar mı imiş içimizden Allah'ın iyiliğe layık gördüğü kimseler?!”⁸⁴ (Yusuf Işıcık)

Örnek 5: Necm Suresi 31. Ayet

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى

Ayetle ilgili yapılan mealler

Bu ayet ile ilgili yapılan mealler incelendiğinde üç farklı tercüme ile karşılaşılmaktadır. İlk olarak kesinlikle doğru bir meal olma ihtimali olmayan lâm'dan sonrasını amaç veya sebep olarak tercümeyle yansıtan mealler:

⁸⁰ en-Neysâbüürî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suûd Ünv. Doktora Tezi, nşr. İmâdetu'l-Bahsi'l-İlmî, Riyad-1430, VIII, 172.

⁸¹ Önceki ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 231-234.

⁸² Bu mealdeki “ekonomik açıdan zengin, sosyal açıdan itibar sahibi olanlar” ve devamındaki “ekonomik açıdan fakir, imanlarıyla itibar kazananlara” ifadesi ayetin nüzul sebebi ile olarak parantez arası yapılmıştır.

⁸³ Mahmut Kısa'nın açıklamalı mealini pas geçerek haksızlık yapmak istemeyiz: “İşte biz, kimine diğerinden daha üstün nimetler bahşederek, **insanları bu şekilde birbirleriyle imtihan ederiz; bu yüzden** dünyevi nimetlere sahip olan kâfirler, bunlardan yoksun olan müminler hakkında, “**Allah, aramızdan bula bula bunları mı lütfuna lâyık gördü?” diye sorarak alay edecekler.** Onlara cevap olarak de ki: Fakirliklerinden dolayı sizin küçümsediğiniz, fakat birer ahlâk ve erdemlilik timsali olan bu insanların ilâhî nimetlere kavuşacağını bizzat Allah söylüyor. Öyle ya, kulları arasında **kimlerin kendisine lâyıkıyla şükrettiğini** ve kimlerin de nankörlük ettiğini **en iyi bilen, Allah değil mi?** Kısa Mahmut, Kısa Açıklamalı Kur'ân Meâli, Konya, Armağan Kitaplar, 2013, s. 133.

⁸⁴ Işıcık Yusuf, *Kur'ân Meali*, s. 106.

“Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah’ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması için (böyle)dir.” (Diyanet İşleri (Yeni))

“Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah’ındır. Bu, Allah’ın, kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.” (Diyanet Vakfı)

“Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah’ındır. (Bunları yaratmıştır) Ki kötülük edenleri, yaptıklarıyla cezalandırsın, güzel davrananları da güzellikle mükâfatlandır-sın.” (Süleyman Ateş)

“Göklerde ne var, yerde ne varsa Allah’ındır. (Bunların yaratılması ve nizama getirilmesi ise Allah’ın) kötülük edenleri, yaptıklarına mukabil cezalandırılması, güzel hareket edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.” (Hasan Basri Çantay)

Bu mealler ve bunların aynısı veya benzeri olan Yaşar Nuri Öztürk, Abdulvehhab Öztürk, Ömer Öngüt, Sadık Türkmen, İlyas Yorulmaz, Ahmet Varol mealleri ve Hayrat Neşriyatın mealinden anlaşılan göklerdeki ve yerdeki her şeyin Allah’a ait olma sebebi kötülük edenleri cezalandırmak, iyilik edenleri de mükâfatlandırmaktır. Bu akla ziyan bir iştir. Tek bir ayet içerisinde bağlam bütünlüğünü sağlayamayan bu mealleri okuyan bir kimsenin eğitimsiz olması bir tarafa eğitim görmüş olması bile konunun ve surenin siyak ve sibakı (bağlam) içerisinde iletilmek istenen mesaja ulaşması için yeterli olmayacaktır. Bir de bunun Cemal Külünkoğlu’nun mealinde olduğu gibi parantez arası ile iyice perçinlenmeye çalışılması gerçekten komiktir. *“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’a aittir. (Bütün bunların varlığındaki amaç;) kötülük yapanların (aynen) yaptıklarıyla cezalandırılması, iyilik yapanlara da iyiliklerinin daha güzeliyle karşılık verilmesi içindir.”*

İkinci olarak bazı meallerde buradaki lâmin tercümeyle hiç yansımadağı görülmektedir. Örneğin Muhammed Esed bu ayeti *“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’a aittir: O, kötülük yapanlara yaptıklarının karşılığını verecek ve iyilik yapanları da katıksız iyilikle ödüllendirecektir.”* şeklinde tercüme etmiştir. Mehmet Türk de bir bağlaç olarak değerlendirmiştir. *“Göklerde ve yerde her ne varsa şüphesiz hepsi Allah’ındır. Ve Allah kötülük yapanları yaptıkları ile cezalandıracak güzel davrananları da daha güzeli ile ödüllendirecektir.”* Ömer Nasuhi Bilmen, Abdubaki Gölpınarlı, Şaban Piriş, Celal Yıldırım, Bekir Sadak de aynı yaklaşımla tercüme etmişlerdir. Ahmed Davudoğlu, Hüseyin Elmalı-Ömer Dumlu, Ali Fikri Yavuz, Mustafa Öztürk, Yusuf Işıcık, Mustafa İslamoğlu, Bayraktar Bayraklı ise Elmalılı Hamdi Yazır mealinde olduğu gibi *“Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah’ındır. (Sonuçta) kötülük yapanları yaptıkları ile cezalandıracak, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandıracaktır.”* şeklinde veya nihayetinde/akıbet gibi bir kelime ile lâma, âkıbe mealı vererek tercüme

etmişlerdir. Harun Yıldırım ve Gültekin Onan'ın bunu "öyle ki" bağlacı ile tercüme etmesi de yine uygun olmayan bir sonuç doğurmuştur. Ali Bulaç'ın mealinde olduğu gibi: "Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır; öyle ki, kötülükte bulunanları, yaptıkları dolayısıyla cezalandırır, güzel davranışta bulunanları da daha güzeliyle ödüllendirir."

Halil b. Ahmed'in "fâ yerine geçen lâm" adıyla açtığı başlıkta ele aldığı iki ayetten biri olan bu ayet aslında konuyla ilgili ilk kaleme alınan eserde zikredilmiş olmasından dolayı meal yazarlarının herhangi bir bahane sunmalarının önünde bir engeldir. Hâlbuki "Şüphesiz, senin Rabbin kendi yolundan sapanı en iyi bilendir, hidayet üzere olanı da en iyi bilen O'dur. -Zaten göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır.- Sonuçta (bu bilgisi doğrultusunda) kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandıracak, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandıracaktır."⁸⁵ şeklindeki bir tercümede hem anlam bakımından zihinde bir soru işareti kalmayacak hem de bağlamdan kopmadan meal yapılmış olacaktır. Nitekim tercüme de ayet numaralarına bağlı kalmak da meallerin bir problemidir.⁸⁶ Bu ayetin bir önceki ayetle arasındaki bağlantıya dikkat çeken en-Neysâbü'rî, (ö. 468/1075) el-Kirmânî, (ö. 505/1111) İbnu'l-Cevzî, (ö. 597/1201) ve el-Kurtubî (ö. 671/12739) *وَمَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ* kısmını 'mu'teriza' olarak değerlendirmiş,⁸⁷ buradaki lâmin da 'âkıbe lâmi' olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁸

Örnek 6: el-En'âm Suresi 137. Ayet

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَاءُهُمْ لِلَّذِينَ هُمُ لِآبَائِهِمْ وَعُلُوِّهِمْ وَالْبُحُورِ عَلَيْهِمْ دِينُهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

Ayetin ilgili kısmı için yapılan mealler

"...Allah'a ortak koşanların çoğuna, koştukları ortaklar, çocuklarını öldürmelerini güzel gösterdi ki; onları helâke sürüklesinler ve dinlerini karıştırıp onları yanılt-sınlar..." (Diyanet İşleri (Yeni)

"... müşriklerden çoğuna evlâdlarını öldürmeyi de o taptıkları şerikler iyi bir şey gibi gösterdi, hem kendilerini ifnâ etmek için, hem dinlerini berbad edip şaşırmaq için..." (Elmalılı Hamdi Yazır)

⁸⁵ Bu tercüme İbnu'l-Cevzî'nin ve el-Kurtubî'nin görüşleri esas alınarak yapılmıştır. İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Beyrut, Dâru'l-Kitâb, 1422, IV, 189; el-Kurtubî, *el-Câm'î*, XVII, 106.

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cündioğlu, Düccane, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul, Kapı yay. 2014, s. 14; Şen, Mustafa, "Âyet Sonlarında Vakf Ve Vakfın Meallere Yansıması", e-Journal Of New World Sciences Academy, c. 7, s. 4, Eylül-2012, s. 242-254; et-Tahhân, İsmail Ahmet, *Kur'an'ı Anlamada Vakfın Rolü*, trc. Hanay, Necattin, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, sayı: 2, ss. 233-278.

⁸⁷ en-Neysâbü'rî, *el-Vasîf*, IV, 201.

⁸⁸ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, IV, 189; en-Neysâbü'rî, *el-Vasîf*, IV, 201; el-Kirmânî, *Garâibu't-Tefsîr*, II, 1157; el-Kurtubî, *el-Câm'î*, XVII, 106.

“...müşriklerden çoğuna, evlâdlarını öldürmeyi de, o taptıkları putların hizmetçileri, iyi bir şey halinde gösterdi; hem kendilerini yok etmek, hem de dinlerini karma-karışık etmek için.” (Ali Fikri Yavuz)

Önceki ayetle de irtibatlı olan ancak fazla yekûn tutması için ilgili kısmını verdiğimiz bu meallerde ve sadece isimlerini zikredeceğimiz Ömer Nasuhi Bilmen, Hasan Basri Çantay, Hüseyin Elmalı-Ömer Dumlu, Mehmet Türk, Abdulvehhap Öztürk, Yaşar Nuri Öztürk, Bayraktar Bayraklı, Kadri Çelik, Şaban Piriş, Ümit Şimşek, Ömer Öngüt, İlyas Yorulmaz, Abdulvehhap Öztürk, Harun Yıldırım meallerinde de aynı yaklaşımdan kaynaklı benzer tercümelemeler görmek mümkündür. Kanaatimizce ayetin “Kendilerini saptıran yandaşları (sözde din adamı konumundaki put bakıcıları), müşriklerin birçoğuna (ekinlerden ve evcil hayvanlardan Allah’a ve putlara pay ayırma işini güzel gösterdiği gibi) hoş göstermiş, böylece onları hem helak ve hüsrana hem de büsbütün batıl şirk inancını hak din gibi göstermeye sevk etmiştir.” (Mustafa Öztürk) şeklinde tercüme edilmesi daha doğrudur.⁸⁹ Zira burada lâmin âkibe anlamını görmek mümkündür. Ancak Allah’a ortak koşanları helake sürüklemek için taptıkları putların evlatlarını öldürmeyi onlara süslü göstermesi mümkün değildir. Bunun amaçlanmış olması da, bir sebep olarak telakki edilmesi de imkânsızdır. Lâmin’den sonraki kısım her halükarda sonuçtur. Nitekim el-Mâverdî (ö. 450/1058) onların helâke sürüklenmelerinin amaçlanmış olmayacağını ifade ettiği bir görüşü nakletmiştir.⁹⁰ ez-Zemahşerî ise buradaki lâmin sayrûre anlamına temas etmiş,⁹¹ İbnu’l-Cevzî ve er-Râzî de putların bunu amaçlamış olmadıklarından dolayı ‘lâmu’l-âkibe’ olduğunu ifade etmişler ve işin sonunun buraya kadar varması bağlamında sayrûre anlamında ‘lâmu’l-meâl’e işaret ederek bu görüşü tercih etmişlerdir.⁹²

Örnek 7: el-A’râf Suresi 20. Ayet

فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِيمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

Ayetle ilgili yapılan mealler

Ayetle ilgili yapılan bütün meallere bakıldığında zaman görelecektir ki bu ayetteki فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِيمَا kelimesindeki lâmin “gizlenmiş veya gizli kalmış olan avret yerlerini, çirkin yerlerini, mahrem yerlerini, edep yerlerini, çirkin yerlerini,

⁸⁹ Muhammed Esed, Mustafa İslamoğlu ve Abdullah Parlıyan’da âyeti ‘lâmu’l-âkibe’ anlamını cümleye yansıtmak şeklinde tercüme etmişlerdir. ‘Lâmu’l-âkibe’ nin görelemediği ve ta’lilden kaçınmanın da gerekli olduğunu fark eden Ahmet Tekin ise bir takım açıklamalarla yukarıdaki garabetten kaçarak başka bir garabetin içine düşmüştür. “Bunun gibi, ortak saydıkları mâbutlar, ilâhlığında, otoritesinde, mülkünde, tasarruflarında Allah’a ortak koşan müşriklerden, putperestlerden çoğuna, çocuklarını, kızlarını öldürmeyi süsleyip güzel gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler, hem de yaptıklarına dinî kılıf bulmak için, dinlerini, şeriatlarını, medeniyetlerini tahrif edip safiyetlerini bozsunlar.”

⁹⁰ el-Mâverdî, *en-Nuket ve’l-Uyun*, II, 175.

⁹¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 70.

⁹² İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, II, 81; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XIII, 159.

ayıp yerlerini, örtülmüş olan utanç yerlerini, farkında olmadıkları çıplaklıklarını, birbirlerine kapalı olan avret yerlerini, cinsellikleri hakkında henüz farkına varmadıkları şeyi, gizlenmiş olan zaafalarını ve bedenselliklerini “göstermek için” şekillerinde tercüme edilmiştir. Hiçbir mealde buradaki lâmin âkibe lâmı olacağı dikkate alınmamıştır. Hâlbuki Mekkî b. Ebî Talib buradaki لَيْبِيّ kelimesindeki lâmin ilk örneğimiz olan el-Kasas suresindeki ile aynı anlamda olduğunu ifade etmiştir.⁹³ en-Neysâbü'rî Adem ve Havvâ'ya avret yerlerini göstermesinin Şeytan'ın vesvesesinin sonucunda olduğunu söyleyerek lâmin âkibe anlamına vurgu yapmıştır.⁹⁴ Dolayısıyla lâmdan sonrası öncesinin sonucudur.⁹⁵ el-Begavî (ö. 516/1122) ve er-Râzî de aslında Şeytan'ın onların avret yerlerini açtırmak gibi bir maksadının olmadığını ifade etmekle⁹⁶ hem ayete açıklık getirmişler hem de bu lâmda bulunması gereken şartlara bir kez daha temas etmişlerdir.⁹⁷ er-Râzî bütün meallerin yaptığı gibi 'lâmu'l-garaz' olarak anlamayı ve şeytanın bu amaçla yapmış olma ihtimalini ise iki şekilde açıklamıştır. Ya Adem ve Havva'nın avret yerlerinin açılması onların saygınlıklarını yok etmekten kinaye olacaktır ki bu durumda şeytanın amacı vesvese vermek suretiyle onları buldukları makamdan ederek bu saygınlığı yok etmektir. Veya bu ağaçtan yiyenin avret yerlerinin açılacağını ve saygınlığının gideceğini levhi mahfuzdan ya da meleklerden duymuştur da bu amaçla böyle bir vesvese vermiştir.⁹⁸ Her hâlükârda örnek verdiğimiz meallerdeki gibi anlam verilecekse bile kanaatimizce, olması gereken anlamın en azından ikinci bir meal olarak verilmesi⁹⁹ Kur'ânî sadece meallerden okuyarak anlamaya çalışan büyük bir kesim okuyucunun bu anlamdan da mahrum kalmasını sağlamış olacaktır.

Örnek 8: el-En'âm Suresi 105. Ayet

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِيُقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

Ayetle ilgili yapılan mealler

Bu ayetle ilgili meallere baktığımızda üç farklı yorum karşımıza çıkmaktadır.

1-) لِيُقُولُوا fiilinin başındaki lâm'ı التعليل veya الغرض olarak lam anlamı ile yapılan tercümeleler:

⁹³ Mekkî b. Ebî Talib, *el-Hidâye*, IV, 2315.

⁹⁴ en-Neysâbü'rî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî, *el-Vasîl fî Tefsiri'l-Vasîl fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud vd. Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994, II, 356; a.g.m., *el-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî, Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1415, s. 389.

⁹⁵ el-Mervezî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, II, 170; el-Kurtubî, *el-Câm'i*, VII, 177; İbn Âşûr, *Tahrîru't-Tenvîr*, VIII, 57.

⁹⁶ 'Lâmu'l-âkibe' olabileceğini ifade eden bazı müfessirler iki görüşten biri olarak Şeytan'ın Adem ve Havvâ'nın saygınlıklarını yok etmek için avret yerlerini açtırmaya yönelik maksatlı bir çabanın olma ihtimaline değinmişler ve bu durumda 'lâmu'l-âkibe' olmayacağını da ifade etmişlerdir. er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIV, 218; en-Neysâbü'rî, *el-Gârâib*, III, 251.

⁹⁷ el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II, 184; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIV, 218.

⁹⁸ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIV, 218, 223.

⁹⁹ Konuyla ilgili bilgi için bkz. Kaya, Mehmet, *Bazı Meâller Çerçevesinde İ'râb Farklılıklarının Âyetlerin Anlamına Etkisi*, Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 2014, sayı: 1, ss. 35-65.

“Onlar, “Sen iyi ders almışsın” desinler diye ve bir de bilen bir toplum için onu (Kur’an’ı) açıklayalım diye âyetleri değişik biçimlerde işte böylece açıklıyoruz.” (Diyaret İşleri (Yeni))

“Yine âyetleri böyle şekilden şekle koyuyoruz ki hem o körlük edenler sana ders almışsın desinler, hem onu ilmi şânından olanlar için tebyîn edelim.” (Elmalılı Hamdi Yazır)

“İşte biz, âyetleri beyan eder ve halden hale çeviririz ki, Mekke’liler: “Sen ders görmüşsün, çok okumuşsun” desinler (küfürde ısrar etsinler). Biz, Kur’an’ı, anlayanlara beyan eder ve açıklarız.” (Ali Fikri Yavuz)

“İşte böylece ayetleri döne döne açıklıyoruz ki (onlar sana): “Sen ders almışsın (bunları bir yerden okumuş, öğrenmişsin)” desinler ve bilen bir toplum için de onu iyice açıklayalım.” (Süleyman Ateş)

Bunların dışında Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Yaşar Nuri Öztürk, Ahmet Varol, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Vakfı, Edip Yüksel, Şaban Piriş ve Ümit Şimşek de benzer şekilde ama aynı anlamı vererek tercüme etmişlerdir.

2- لَمَّا جَاءَ الْجَحُودَ لِيَقُولُوا (2-)

“Sen bunu öğrenmişsin dememeleri için delilleri çeşit çeşit bildirmede ve bilen topluluğa apaçık anlatmadayız.” (Abdülbaki Gölpınarlı)

“Böylece biz âyetleri derinlemesine açıklıyoruz ki, “Sen ders almışsın” demesinler; onu kavrayan topluma izah ediyoruz.” (Bayraktar Bayraklı)

“Sen bunları başkalarından öğrendin” diyemesinler diye açıklıyoruz. Bir de bu kitabı ilimde ilerlemeye devam eden bilgi toplumlarına iyice ayrıntılı hale getirelim diye çok yönlü açıklıyoruz.” (Ahmet Tekin)

“İşte biz, ayetleri (bir takım sebeplerden ötürü) böylesine çeşitli biçimlerde açıklamaktayız. Ayrıca (çeşitli biçimlerde açıklıyoruz ki) onlar sana, “Sen ders almışsın” demesinler ve biz de bilebilen bir topluluğa onu açıkça beyan etmiş olalım.” (Kadri Çelik)

3- العاقبة لَمَّا (3-)

“İşte bu şekilde biz, öylesine çeşitli konularda açık ve anlaşılır ayetler getiriyoruz ki, sonuçta onlar şöyle deyip çıkacaklardır: “Sen bunları bir yerden okuyup öğrenmişsindir!” Hâlbuki onu biz (gerçeği) bilip ayırt edebilecek bir toplum için açıklıyoruz.” (Yusuf İçsık)

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın eski mealindeki “Sana, ‘Sen okumuşsun’ derler; oysa Biz, öğrenecek kimselere ayetleri böylece türlü türlü açıklamaktayız.” şeklindeki tercüme ve ez-Zemahşerî’nin anladığı manaya uygun olan¹⁰⁰ Mehmet Türk’ün

¹⁰⁰ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, II, 55; IV, 650.

"İşte Biz, âyetleri, (kafirlerin) sana "Sen bunları bir yerden öğrenmişsin" demeleri sebebiyle ve bilen toplumlara da onu iyice anlatmamız için böyle açıklarız." şeklindeki yaklaşımı da bu grup içerisinde değerlendirilebilir.

Bu üç görüşün dışında buradaki lâmin kınama ve va'd amaçlı olarak 'lâmu'l-emr' şeklinde okunması da mümkündür.¹⁰¹ Bu durumda anlam "(Şimdilik) sen bunları bir yerden öğrenmişsin desinler bakalım!" şeklinde bir vurgu ile tercüme edilebilir.

Birinci görüş ile ilgili olarak söylenebilecek şey buradaki lâmin amaç ifade etmesi durumunda Allah'ın kâfirlere "sen eğitim görmüşsün" dedirtmek için ayetleri açıkladığı anlamının çıktığıdır. Tabi ki bu görüşe mesnetsiz bir görüş demek mümkün değildir. Zira er-Râzî gibi bir dirayet müfessiri bile bu görüşü başka ayetlerle¹⁰² açıklamak suretiyle haklı çıkarmaktadır. 'Lâmu'l-cuhûd' takdir edenlerin de yine tefsirlerden dayanağı vardır. Zira inkâr içinde olanlar zaten Rasulullah'ın Yahudilerden ders almış olduğunu söylüyorlardı. Bu şekilde tercüme edilerek onlara bunun insan işi olmadığını ifade etmek ve "sen ders almışsın" dememelerini sağlamak amacıyla bu açıklamaların yapıldığı belirtilmiş olmaktadır. Ancak bu durumda da amaç bu ifadenin söylenmesini engellemek olmaktadır. Hâlbuki son bölümdeki 'lâmu'l-âkıbe' şeklindeki tercüme -Allahu a'lem- ayetin kastını yakalama çabasına daha yakındır. ez-Zemahşerî'nin dediği gibi bir mecaz vurgusu taşıdığı kabul edilirse Muhammed Esed¹⁰³ ve Mustafa İslamoğlu'nun¹⁰⁴ mealleri diğerlerinden farklı kabul edilebilir. Zira "Sen iyi ders almışsın!" ifadesinde bir tarz yakalamak mümkündür. Aslında ez-Zemahşerî'nin kastettiği anlam, nasıl ki Firavun ailesinin Musa'yı (as) nehirden alması aynı lâm ile ifade edilerek gerçek anlamı dışında kullanılmış ve kendilerine üzüntü kaynağı olmasına hamledilmişse aynı şekilde burada da lâm gerçek anlamında değil Yunus Suresi 88. ayette olduğu bir vurguyla "Sen iyi ders almışsın! demek için mi? ayrıntılarıyla açıklıyoruz" şeklinde tarz içerikli bir mecaza hamledilmeli ve onların bu ifadelerinin bir sonuç olduğuna vurgu yapılmalıdır.

Sonuç olarak en-Neysâbü'rî'nin 'lâmu'l-âkıbe' olduğu ifade ettiği ve İbnü'l-Enbârî'ye (ö. 328/940) dayandırdığı görüşe göre ayetlerin bu şekilde detaylı olarak açıklanması onları "sen eğitim almışsın" demek zorunda bırakmıştır.¹⁰⁵ Zira onların bu sözleri bir sonuçtur sebep veya amaç değildir.¹⁰⁶ Ayrıca iki ayrı fiil olan **وَلْيَقُولُوا** ve

¹⁰¹ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîd*, IV, 589, 590.

¹⁰² el-İsrâ, 17/16.

¹⁰³ Böylece Biz mesajlarımızı çok yönlü olarak dile getiriyoruz ki "Sen [bütün bunlardan] iyi ders almışsın!" diyebilirsiniz ve mesajları, onları kavrama yeteneğine sahip insanlara açıklayabilelim. (Muhammed Esed)

¹⁰⁴ İşte böylece Biz, mesajlarımızı çok boyutlu olarak dile getiriyoruz ki "Sen dersini almışsın!" desinler; dahası öğrenmeye gönüllü bir topluluğa onu açıklayabilelim. (Mustafa İslamoğlu).

¹⁰⁵ en-Neysâbü'rî, *el-Vasîl*, II, 308.

¹⁰⁶ el-Mervezî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, II, 133.

وَلِيُنَبِّئَهُ ile başındaki iki lâm, iki ayrı gruptan bahsedildiğini ve atıf yapıldığını göstermektedir. Nitekim farklı kıraat ve okuyuşlarda dikkate alınırsa ayetin ifade ettiği anlam “ayetleri bir surede bu şekilde başka bir surede başka bir şekilde farklı üslup ve tarzlarda ortaya koyuyoruz sonuçta ise bir grup kâfir “sen ders almışsın” demektedirler, kavrama yeteneğine sahip olanlara ise bu şekilde Kur’ânı açıklamış olmaktadır” şeklindedir.¹⁰⁷ İbnu'l-Enbârî ve el-Cubbâî'nin de bu şekilde anladığını rahatlıkla söylemek mümkündür. Ayrıca ez-Zemahşerî buradaki ikinci lâmin hakikat birinci lâmin ise mecaz ifade ettiğini belirterek¹⁰⁸ âkibe lâminde mevcut olan bu mecâzî yöne dikkat çekmiştir. Çünkü كى anlamında alınsa bile ayetlerin tebyîn için tasrifî, hakiki anlamda mümkündür ama onların bunu söylemeleri için tasrif edilmiş olması ancak mecâzen mümkündür. Ancak bu görüşe tıpkı 'lâmu'l-cuhûd' takdir edenlere müsbetin menfî'ye atfı caiz değildir şeklinde itiraz edildiği gibi 'hakikatin mecaz üzerine atfı caiz değildir' diyerek itiraz edilmiştir.¹⁰⁹ -Allahu a'lem- en güzeli ikisinin de 'lâmu'l-âkibe' olarak kabul edilmesidir.

Örnek 9: el-Kehf Suresi 19. Ayet

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَا هُم لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالِ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمِ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ فَابْتَغُوا أَحَدَكُمْ بَورِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا

Ayetin ilgili kısmı için yapılan mealler

Ashâbı Kehfin üçyüz dokuz sene mağarada kalmalarından ve sonra uyutuldukları uykudan kalkmalarından bahseden bu ayetin ilgili bölümü için yapılan mealleri iki gruba ayırmak mümkündür:

Diyanet İşleri Başkanlığı bu ayetin belirtilen kısmını “Böylece biz, birbirlerine sor-sunlar diye onları uyandırdık.” şeklinde tercüme ederken, Elmallı Hamdi Yazır, “Yine böyle onları ba's de ettik ki aralarında soruşsunlar diye” şeklinde Abdülbaki Gölpinarlı, “Onları uyuttuğumuz gibi birbirlerine sormaları için öylece de uyandırdık.” şeklinde tercüme etmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen, Hasan Basri Çantay, Süleyman Ateş, Ali Fikri Yavuz, Bayraktar Bayraklı, Yusuf Işıcık, Yaşar Nuri Öztürk, Adem Uğur, Ahmed Hulusi, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Edip Yüksel, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Vakfı Yayınları Meali, Harun Yıldırım, Gültekin Onan, Hayrat Neşriyat'ın Meali, İlyas Yorulmaz, Kadri Çelik, Ömer Öngüt, Mehmet Türk, Şaban Piriş ve Sadık Türkmen'nin mealleri de yukarıdakilerden çok farklı değildir.

¹⁰⁷ Ulaşılan bu meal için bkz. en-Neysâbü'rî, el-Vasîf, II, 308, 309.

¹⁰⁸ Konu ile ilgili ez-Zemahşerî ve er-Râzî arasındaki tartışmanın ayrıntıları için bkz. ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, II, 55; IV, 650; er-Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XIV, 218, 223.

¹⁰⁹ ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, II, 55; IV, 650; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-Muhîr, IV, 589, 590.

Muhammed Esed'in meali ise "Derken (günü gelince) onları uykudan kaldırdık; ve (olup biteni) birbirlerine sormaya başladılar." şeklindedir. Mustafa İslamoğlu, Abdullah Parlıyan, Mahmut Kısa ve Ümit Şimşek'in mealleri de buna yakındır. Bunların dışında şu meallere bakılabilir:

"İşte, onları nasıl uyuttu isek, (durumları hakkında) birbirlerine sorsunlar (ve böylece Allah'ın kudreti ve Âhiret'le ilgili büyük bir gerçek ortaya çıksın) diye öylece de uyandırdık." (Ali Ünal)

"Onları nasıl uyutan biz isek, yine biz onları diriltirek uyandırdık. Aralarında hallerini birbirlerine sorsunlar istedik." (Ahmet Tekin)

Görüldüğü üzere meallerin çoğunluğu Ashâbî Kehfin uyutuldukları uykudan kaldırılmalarının sebebini birbirlerine yaşadıkları bu olağandışı olayı sormak olarak göstermişlerdir. Fakat el-Begavî, el-Kurtubî, İbn Âdil'nin (ö. 775/1374) ve çağımız müfessirlerinden ez-Zuhaylî'nin de ifade ettiği gibi onlar bunun için yeniden hayata kavuşturulmuş değillerdir.¹¹⁰ Bunun itikadî bir alana taşınmasına da gerek yoktur. Nitekim bu vb. ayetlerde Allah'ın lâm'dan sonrasını murat etmiş olabileceği görüşünü ifade ederek söz konusu mesele Allah'ın hidayete iletmesi gibi bir mesele olsa dahi bunu kadere bağlayarak 'lâmu'l-âkibe' olmadığı da zikredilen görüşler arasındadır.¹¹¹ Bu durumda lâm'dan sonrası için hiçbir şeyin Allah'ın muradı değildir demek mümkün olmayacağından dolayı kastedileni yansıtmadığını düşündüğümüz bütün tercümelerin doğru olma ihtimali de vardır. Ancak buradaki uykudan kaldırılmanın ilâhî muradının ne olduğunu kim tespit edebilir. Tespit etmek mümkün değilse bunu akıl dairesi içinde "Biz onları uykularından uyandırdık (onlar da şaşkınlık içinde) ne kadar kaldıkları hakkında birbirlerine sorular sormaya başladılar." şeklinde bir tercüme etmek daha doğru olmaz mı?

Örnek 10: en-Nahl Suresi 24, 25. Ayet

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَادَا أَنْزَلْنَا رَبُّكُمْ قَالُوا أُسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ لِيُحْمَلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ

Ayetin ilgili yapılan mealler

Diyanet İşleri Başkanlığı bu ayetleri son meal çalışmasında "Onlara "Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman, "Öncekilerin masalları" dediler. Böylece kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarının da bir kısmını yüklenirler. Dikkat et, yüklendikleri ne kötüdür." şeklinde tercüme etmiştir. Bu tercüme aslında لِيُحْمَلُوا kelimesindeki lâmin tam anlamıyla 'lâmu'l-âkibe' olarak yansıtılması demektir. Bazı ayetlerde burada olduğu gibi lâmin âkibe anlamını

¹¹⁰ el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, III, 184; el-Kurtubî, *el-Câmî*, X, 374; İbn Âdil, Ebû Hafs Ömer b. Ali ed-Dimaşkî, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998, XII, 449; ez-Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l-Munir fi'l-Akide ve's-Şerîa ve'l-Menhec*, Beyrut, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, 1998, XV, 224.

¹¹¹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIV, 218, 223.

görebilen bazı meal yazarlarının buradaki savruluşlarını izah etmek gerçekten zordur. “Öncekilerin masalları” diyerek ayetleri inkâr etmiş olsalar bile bu kâfirlerin bu sözü saptırdıkları kimselerin günahlarından bir kısmını yüklenmek için söylemiş olmaları mümkün müdür? Veya bu günahı yüklenmek istemeleri? Ama çok net bir şekilde lâmin âkibe olarak kullanıldığı belli olan bu ayetin ilgili kısmını aşağıda verdiğimiz meallerde izah etmek gerçekten mümkün değildir.

“...Ki kıyâmet günü hem kendi vebâllerini tam olarak yüklensinler, hem de bilgisizce saptırdıkları kimselerin vebâllerinden bir kısmını. Bak, ne kötü şey yükleniyorlar!” (Süleyman Ateş)

“Şunun için ki onlar, kıyamet günü kendi günahlarını tamamen yükledikten başka, ilimsizlik yüzünden saptırdıkları kişilerin günahlarının bir kısmını da yüklenecekler.” (Yaşar Nuri Öztürk)

“Bunu söylemelerinin sebebi şu: Kıyamet günü, kendi günahlarını tamamen yükledikten başka, saptırdıkları bilgisiz (cahil) kimselerin günahlarından bir kısmını da yükleneceklerdir.” (Ali Fikri Yavuz)

“Bu da, kıyâmet günü kendi günahlarını tamamıyla yükledikten başka bilgisizlikle doğru yoldan çıkarıp saptırdıkları kişilerin suçlarının bir kısmını da yüklenmeleri içindir.” (Abdülbaki Gölpınarlı)

“Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için öyle derler.” (Bayraktar Bayraklı)

“Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler).” (Diyaret Vakfı, Adem Uğur, Ahmed Hulusi, Harun Yıldırım)

“Şunun için Kıyamet günü kendi vebâllerini kâmilen yükledikten başka ilimsizlikleri yüzünden idlâl ettikleri kimselerin vebâllerinden bir kısmını da yüklenecekler.” (Elmalılı Hamdi Yazır)

“Böyle yapmaları kıyamet günü kendi günahlarını tamamen yükledikten başka, bilgisizlikle doğru yoldan çıkarıp saptırdıkları bilgisiz kişilerin suçlarının bir kısmını da yüklenmeleri içindir.” (Abdullah Parlıyan)

“Kıyamet günü kendi yüklerini tam olarak ayrıca bilgisizce saptırdıklarının yüklerinden bir kısmını yüklenmeleri için (böyle derler).” (Ahmet Varol)

“Kıyamet gününde kendi günahlarının tümünü ve bilgisizce saptırdıklarının günahlarının bir kısmını yüklenmeleri için.” (Gültekin Onan)

Bu meallerden çok açık seçik görülen bir şey vardır ki meal çalışmaları genellikle birbirinin kopyası durumundadır. Çok farklı bir yöntem, çok farklı bir tarz ve çok anlaşılır bir dil iddiasıyla yola çıkmış olan akademisyenlerin meallerinde bile “günahları

yüklenmek için” ifadesinin sorgulanmamış olması tuhaftır. Söz konusu müşriklerin bile günahı yüklenmek istemeyecekleri aşikârdır. Kaldı ki bu âyetle ilgili olarak bir tefsiri eline alan bir tercümanın görebileceği kadar neredeyse bütün müfessirlerin ‘lâmu'l-âkibe’ olduğunu ifade ettikleri bu sözü söyleyenlerin, muhataplarının günahlarını yüklenmek için söylemiş olmaları imkânsızdır.¹¹² Şayet bunun mecaz olarak ifade edilmesi¹¹³ arzu edilirse “Onlar saptırdıklarının günahlarını yüklenmek için mi böyle şeyler söylediler” şeklinde -ki neredeyse bütün meallerin hatasız tercüme ettiği Yunus Suresi 88. ayet bu şekilde tercüme edilmiştir- bir vurgu ile meallendirilmesi gerekirdi.

Örnek 11: Rûm Suresi 33, 34. Ayet

ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسُوفَ تَعْلَمُونَ

Ayetlerle ilgili yapılan mealler

Diyanet İşleri Başkanlığı son meali “Sonra sizden o sıkıntıyı giderince, bir de bakarsınız, içinizden bir kısmı Rablerine ortak koşar. Kendilerine verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük etmek için böyle yaparlar. Bir süre daha faydalanın bakalım! Yakında bileceksiniz!” şeklindedir. Başkanlığın eski mealinde ise لِيَكْفُرُوا kısmı hal cümlesi olarak “Sıkıntılarınızı giderince de, içinizden bazıları kendilerine verdiğimizize nankörlük ederek Rablerine eş koşarlar.” şeklinde tercüme edilmiştir. Cemal Külünkoğlu ve Bekir Sadak meali de aynıdır. Bayraktar Bayraklı, Ahmet Tekin, Kadri Çelik ve Şaban Piriş ise Diyanet Vakfı'nın mealinde olduğu gibi “Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler (bakalım)! Öyleyse faydalanıp yararlanın; artık yakında bileceksiniz!” şeklinde ‘lâmu'l-emr’ olarak tercüme etmişlerdir. Muhammed Esed ve Abdullah Parlıyan ise “[sanki] kendilerine bahşettiğimiz (nimetler)e karşı nankörlüklerini göstermek istiyorlar.” şeklinde meallendirmiştir. Bunlardan farklı olarak Ümit Şimşek “Böylece, kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük ederler. Nasiplenedurun bakalım, yakında göreceksiniz.” mealini vermiştir. Söz konusu internet siteleri aracılığı ile incelendiğinde bu ayetin ilgili kısmını değindiğimiz tüm mealler içerisinde ‘lâmu'l-âkibe’ olarak yapan “İnsanlar ne zaman başlarına bir sıkıntı gelse Rablerine dönerek O'na yalvarırlar, o sıkıntının ardından bir rahmet tattırıverse bir de bakarsın ki

¹¹² en-Neysâbü'rî, *el-Vasîf*, III, 60; a.g.m. *el-Veciz*, I, 603; el-Kirmânî, *Garâibu't-Tefsîr*, I, 604; İbn Atıyye, İbn Atıyye, (ö. 541/1147) Ebû Muhammed Abdulhak b. Galib el-Endelüsî, *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abdussafî Muhammed, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422, III, 387; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, II, 555; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX, 197; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, X, 96; İbn Cuzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî, *et-Teshîl li-Ulumi't-Tenzil*, thk. Abdullah el-Halidî, Beyrut, Şeriketu Dâri'l-Erkâm, 1416, I, 424; el-Hâzin, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdadî, *Lubabu't-Te'vil fi Meani't-Tenzil-Tefsiru'l-Hâzin*, tsh. Abdusselam Muhammed Ali Şahin, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995, III, 73; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VI, 520; İbn Âdil, *el-Lubâb*, XII, 42; eş-Şevkânî, *Fethul-Kadir*, II, 188; İbn Âşûr, XIV, 179.

¹¹³ el-Beyzâvî, V, 324; el-Kâsimî, VI, 362.

içlerinden bir grup Rablerine ortak koşarlar neticede onlar böyle yaparak kendilerine verdiklerimize nankörlük etmiş olurlar. (Perdelemiş olduğunuz bu nimetlerle biraz daha) yararlanın bakalım!” şeklinde bir meal mevcut değildir. Ancak en azından diğerlerine nispetle “böylece” şeklinde yapılmış olan birkaç meal yeterli sayılabilir.

ez-Zemahşerî لِيَكْفُرُوا kelimesindeki lâmin Yunus Suresi 88. ayette olduğu gibi mecaz ifade ettiğini belirtmiştir.¹¹⁴ Müfessirlerin çoğu bu ayetteki ve benzeri olan en-Nahl Suresi 55. ayetteki ve el-Ankebût Suresi 66. ayetteki lâmin âkibe lâmi olduğuna dikkat çekmişlerdir.¹¹⁵ Aslında yukarıdaki tercümelerin hepsinin kabul edilebileceği “î'râbu'l-Kur'ân” türü eserlerde mevcuttur ancak tuhaf olan bu eserlerde 'lâmu'l-âkibe' olduğu da ifade edilmiş olmasına rağmen bunun meallerde yeterince karşılık bulamamış olmasıdır.

Burada zikrettiğimiz ayetlerin dışında da Kur'ân-ı Kerîm'de 'lâmu'l-âkibe' olarak değerlendirilmesi halinde daha anlamlı olan bazı ayetler vardır. el-A'râf Suresi 179. ayet¹¹⁶ et-Tevbe Suresi 55. ayet¹¹⁷ ve 118. ayet¹¹⁸ Hüd Suresi 119. ayet¹¹⁹ el-En'âm Suresi 113. ayet¹²⁰ el-Muddessir Suresi 31. ayet¹²¹ ve en-Nahl Suresi 116. ayet¹²² bunlara örnek olarak gösterilebilir. Son olarak şunu ifade etmemiz gerekir ki özellikle son iki örnekte olduğu gibi farklı yorumlanması mümkün olan ayetlerdeki lâmların meallere yansıtılması konusunda hassas davranılmalı ve en azından muhtemel mealler olarak bunlara da yer verilmelidir. Sadece 'lâmu'l-âkibe' olarak anlaşıldığında anlamlı olan tercüme için ise diğer ihtimallere yer verilmesinin kesinlikle hatalı olduğu ve tashih edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Arap Dilinde lâm harfi anlam spektrumu en geniş harflerdendir. İlk dönem klasik kaynaklarda otuzdan fazla lam türüne işaret edilmesi bunu açıkça göstermektedir. 'Lâmu'l-âkibe' de bunlardan biridir.

'Lâmu'l-âkibe' “kendisinden önceki eylemin sebebi olarak, kendisinden sonrasının -genellikle dolaylı sonucunun- dikkat çeken farklı bir üslupla öne çıkarılması”

¹¹⁴ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 480.

¹¹⁵ el-Mervezî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, III, 179; Kirmânî, *Garâibu't-Tefsîr*, II, 887; el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, V, 24; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, X, 115; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 495; VI, 285; el-Hâzin, *Lubabu't-Te'vîl*, III, 81; İbn Âdil, *el-Lubâb*, XII, 84; eş-Şevkânî, *Fethul-Kadîr*, V, 260.

¹¹⁶ el-Mervezî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, II, 134.

¹¹⁷ el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 321.

¹¹⁸ Derviş Muhyiddin b. Ahmed Mustafa, *Î'rabu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuh*, Humus, Dâru'l-İşâre, 1995, IV, 186.

¹¹⁹ el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 380 er-Rummânî, *Kitâbu Meâni'l-Huruf*, s. 2-4; agm. *Risâle*, s. 23.

¹²⁰ el-Mervezî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, II, 137; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 59.

¹²¹ İbn Âdil, *el-Lubâb*, XIX, 524; İbn Âşûr, *et-Tahrîru't-Tenvîr*, XXIX, 317.

¹²² er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX, 282; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VI, 607; İbn Âdil, *el-Lubâb*, XII, 180; eş-Şevkânî, *Fethul-Kadîr*, III, 239.

şeklinde tanımlanabilir. Her ne kadar farklı isimlendirmeler olsa da 'lâmu'l-âkıbe'nin bu işlevi hiçbir şekilde kaybolmaz.

Kur'ân-ı Kerîm mübîn olma sıfatını haiz müciz bir kitaptır. Dolayısıyla bu kitabın dili olan Arapçadan Türkçeye yapılacak tercümelere ifadelerin belâğî yönüne işaret eden bazı unsurların gözden kaçması muhtemeldir. Buna gramer yönünden tespit edilememiş olan mecâz yüklü 'lâmu'l-âkıbe' de eklendiğinde Kur'ân meallerinde tuhaf diyebileceğimiz "anlamsız" tercümelere karşılaşılmaktadır. Şüphesiz ki kaynak dilin doğru anlaşılması, anlamın hedef dile doğru aktarılmasının ilk adımdır. Ama ne yazık ki birbirinin kopyası niteliğinde olduğunu 'lâmu'l-âkıbe'nin yansıtılması bağlamında tespit ettiğimiz bu mealler neredeyse bütün eserlerde zikredilen bir iki örnek dışında tercümelerine lâmin, âkıbe anlamını tam anlamıyla yansıtamamıştır. Kimi zaman 'lâmu'l-garaz' kimi zaman 'lâmu'l-ille' veya 'key' anlamıyla tercüme edilen bu edat özellikle bazı ayetlerin mealinde mantığı zorlayan bir yapıya bürünmektedir.

Lâmu'l-âkıbe'nin önceki çalışmaların tekrarı olmasını istemediğimiz bazı noktalarına bu çalışma çerçevesinde ana hatlarıyla değinilmiş daha sonra özellikle internet üzerinde kolay ulaşılabilen ve son elli yıl içerisinde kaleme alınan meallerin bu harfin cümleye kattığı anlamı yansıtip yansıtamadığı on bir örnek ayet üzerinden incelenmiştir. Bu edat meallerde çoğunlukla "bu yüzden" "buna dayanarak" "bunun sonucu olarak" "sonucunda" "neticede" "âkıbet" "ise" vb. kelimelerle tercüme edilmiştir. Mecaz vurgusu ise genellikle ta'rîz içerikli soru edatlarıyla mümkün olmaktadır. 2010 sonrasında hazırlananlar içerisinde bu harfi çoğunlukla doğru okuyabilen meallere de rastlanmıştır. Fakat müfessirlerin muhtemel yorumlardan biri olarak ele aldığı ayetlerde 'lâmu'l-âkıbe'ye neredeyse hiç işaret edilmemiştir. Konu hiç olmazsa alanla ilgili okuyucular için bir seçenek olarak sunulmalı, normal bir okuyucu için ise piyasada bulunan mealler 'lâmu'l-âkıbe' olarak değerlendirildiğinde daha anlamlı olan ayetlerde kesinlikle bu meseleyi dikkate almalıdır.

Kaynakça

- » el-Afgânî, Saîd b. Muhammed b. Ahmed, *el-Mûcez fî Kavâidi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 2003.
- » el-Begavî, (ö. 516/1122) Muhyissunne Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud, *Meâlimu't-Tenzil fî Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- » Bayer, İsmail-Özkan, Ahmet; *Kur'ân'da Özel İsimler (Anlambilim)*, İber Yayınları, Ankara 2005.
- » el-Cessâs, (ö. 370/981) Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1405.
- » el-Cevherî, (ö. 400/1009) Ebû Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sıhah Tacü'l-Luga ve Sıhahi'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Beyrut, Dâru'l-İlim li'l-Melayin, 1990.
- » ed-Da'kûr, Nedîm Huseyn, *el-Kavâidu't-Tatbikiyye fi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Beyrut, Müessesetu Bahsûn, 1998.
- » Davudoğlu, Ahmed, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)*, İstanbul, Çile Yay. 1981.
- » Derviş Muhyiddin b. Ahmed Mustafa, *İrabu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuh*, Humus, Dâru'l-İşâre, 1995.

- » Doğan, Enfel- Özkan, Mustafa, *Türkçe Cümle Dilbilgisi*, Anadolu Ün. Eskişehir, Ofset, 2010.
- » Ebû Hayyân, (ö. 745/1344) Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, thk. Sıdkı Muhammed Cemîl, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1420.
- » Elmalî, Hüseyin- Dumlu, Ömer, *Ayet Ayet Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)*, İstanbul, Ensar, 2006.
- » Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Basım, 2002.
- » Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsîr*, çvr. Koytak Cahit-Ertürk Ahmet, İstanbul, İşaret Yay. 1999.
- » el-Ezherî, (ö. 370/980) Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî, *Tehzibu'l-Luga*, thk. Muhammed Avz, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- » el-Ferâhidî, (ö. 175/791) Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzumi, İbrâhim Samerrai Beyrut, Dâru Mektebeti Hilâl, tsz.
- » _____, *el-Cumel fi'n-Nahv*, thk. Fahreddin Kabave, Beyrut, Müessesetu'r-Risâle, 1995.
- » el-Feyyûmî, (ö. 770/1368) Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî, *el-Misbahu'l-Münir fi Garîbî's-Şerhi'l-Kebir*, Beyrut, el-Mektebetu'l-İlmiyye, tsz.
- » el-Galâyînî, Mustafa, *Câmiu'd-Durûsu'l-Arabiyye*, Beyrut, Mektebetu'l-Asriyye, 1966, II, 174, III, 185.
- » el-Hamed, Ali Tefvik - ez-Za'bî, Yusuf Cemil, *el-Mu'cemu'l-Vâfi fi Edevâti'n-Nahvi'l-Arabî*, İrbid, Dâru'l-Emel, 1993.
- » el-Hâzin, (ö. 741/1341) Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdadî, *Lubabu't-Te'vil fi Me'ani't-Tenzil-Tefsiru'l-Hâzin*, tsh. Abdusselam Muhammed Ali Şahin, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.
- » el-Herevî, (ö. 415/1024) Ali b. Muhammed en-Nahvî, *Kitâbu'l-Lâmât*, thk. Yahyâ Alvân el-Beldâvî, Mektebetu'l-Felâh, Kuveyt, 1980.
- » Hudaýr, Muhammed Ahmed, *el-Edevâtu'n-Nahviyye ve Delâilâtuhâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetu Ancelû el-Misriyye, Kâhire, 2001.
- » l'dîme, Muhammed Abdulhalik, *Dirâsât li Uslûbi'l-Kur'ân*, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1972.
- » İşıcık, Yusuf, *Kur'ân Meâli*, Konya, Ünlem Matba, 2010.
- » İyd, Muhammed *en-Nahvu'l-Musaffâ*, Kahire, Mektebetu's-Şebâb, 1975.
- » İbn Âdil, (ö. 775/1374) Ebû Hafs Ömer b. Ali ed-Dimaşkî, *el-Lubâb fi Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- » İbn Âşûr, (ö. 1394/1973) Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî, *et-Tahrîru't-Tenvîr*, Tunus, ed-Dâru't-Tunisiyye, 1984.
- » İbn Atıyye, (ö. 541/1147) Ebû Muhammed Abdulhak b. Galib el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abdussafi Muhammed, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422.
- » İbnu'l-Cevzî, (ö. 597/1201) Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Beyrut, Dâru'l-Kitab, 1422.
- » İbn Cuzey, (ö. 741/1340) Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî, *et-Teshîl li-Ulumi't-Tenzîl*, thk. Abdullah el-Halidî, Beyrut, Şeriketu Dâri'l-Erkâm, 1996.
- » İbnu'l-Esîr, (ö. 606/1210) Ebu's-Seâdât Mecduddîn Mubârek b. Esîruddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Bedî' fi İlmi'l-Arabiyye/el-Bedî' fi Şerhi'l-Fusul/el-Bedî' fi'n-Nahv*, thk. Fethi Ahmed Aliyuddîn, Mekke, Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1420.
- » İbn Fâris, (ö. 395/1004) Ebu'l-Huseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1979.
- » _____, *es-Sahibî fi Fikhi'l-Luga ve Sunenu'l-Arabî fi Kelâmihâ*, thk. Muhammed Ali Beydûn, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- » İbn Hişam, (ö. 761/1360) Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf en-Nahvî, *Evdahu'l-Mesalik ila Elfiyyeti İbn Malik*, thk. Muhammed el-Bigâ'tî, Beyrut, Dârül-Fikr, tsz.
- » _____, *Mugni'l-Lebib an Kutubi'l-E'ârib*, thk. Mazin el-Mubarek, Muhammed Ali Hamdullah, Şam, Dâru'l-Fikr, 1985.
- » _____, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb fi Ma'rifeti Kelami'l-Arab*, thk. Abdulgînâ ed-Dakr, Suriye, eş-Şeriketu'l-Muttehîde li't-Tevzî, tsz.
- » İbn Kesîr, (ö. 774/1373) Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Huseyn Şemsüddin, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419.
- » İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed b. Mukerrem el-Misrî, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut,

- Dâru Sâdir, 1414.
- » İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'ân Gereççeli Meal Tefsir*, İstanbul, Düşün Yay. 2008.
  - » İbn Sîde, (ö. 458/1066) Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *el-Muhassas*, thk. Halil İbrahim Ceffâl, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1996.
  - » Kaya, Mehmet, *Bazı Meâller Çerçevesinde İ'râb Farklılıklarının Âyetlerin Anlamına Etkisi*, Mütedefkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 2014, sayı: 1, ss. 35-65.
  - » el-Kirmânî, (ö. 505/1111) Mahmud b. Hamza b. Nasr Ebu'l-Kâsım Burhaneddin, *Garâibu't-Tefsir ve Acâibu't-Te'vil*, Beyrut, Muessesetu Ulûmi'l-Kur'ân, tsz.
  - » el-Kurtûbî, (ö. 671/12739) Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî, Kahire, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1964.
  - » el-Mâverdi, (ö. 450/1058) Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *en-Nuket ve'l-Uyun*, hzr. es-Seyyid b. Abdulmaksud b. Abdurrahim, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.
  - » Mekki b. Ebî Talib, (ö. 437/1045) Ebu Muhammed b. Hammûş b. Muhammed b. Muhtar, *el-Hidâye ilâ Bulûgi'n-Nihâye fi İlmî Meanî'l-Kur'ân ve Tefsirihi ve Ahkamihî ve Cumelin min Fünûni Ulûmih*, thk. eş-Şâhid el-Büşeyhî vd. eş-Şârika, Camiatu's-Şârika Kulliyatü'd-Dirasatî'l-Ulyâ ve'l-Bahsi'l-İlmi, 2008.
  - » el-Mervezî, (ö. 489/1096) Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar et-Temimî es-Sem'ânî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrâhim, Riyad, Dâru'l-Vatan, 1997.
  - » el-Muradî, (ö. 749/1348) Hasan b. Kâsım, *el-Cene'd-Dâni fi Hurufi'l-Meanî*, thk. Muhammed Nedim Fazıl, Fahreddin Kabave, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.
  - » el-Muzeni, Ebu'l-Huseyin, *el-Hurûf*, thk. Mahmud Haseni Mahmud, Muhammed Hasan Avvâd, Dâru'l-Furkan, Amman, 1983.
  - » Nâziru'l-Ceyş, Muhammed b. Yusuf b. Ahmed Muhibuddin el-Halebî, *Temhîdu'l-Kavâid bi Şerhi Teshîli'l-Fevâid*, thk. Ali Muhammed Fâhîr, Kahire, Dâru's-Selâm, 1428.
  - » en-Nehhas, (ö. 338/950) Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Muradî, *İ'râbu'l-Kur'ân*, hzr. Abdulmunim Halil İbrahim, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421.
  - » _____, *Risâle fî'l-Lâmât*, thk. Tâhâ Muhsin, Mecelletu'l-Mevrid, Cilt:1, Sayı:1-2, Bağdat, 1971.
  - » en-Neyşâbüri, (ö. 468/1075) Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî, *et-Tefsiru'l-Basîd*, Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suûd Ün. Doktora Tezi, nşr. İmâdetu'l-Bahsi'l-İlmi, 1430.
  - » _____, *el-Vasit fi Tefsiri'l-Vasit fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud vd. Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
  - » _____, *el-Veciz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Aziz*, thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî, Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1415.
  - » Öztürk, Abdulvehhab, *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*, Ankara, Emek Ofset, tsz.
  - » Öztürk, Mustafa, *Kur'ân-ı Kerim Mealî Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara, Ankara Okulu Yay. 2014.
  - » er-Râzî, (ö. 606/1209) Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
  - » Reşid Rıza, Muhammed, (ö. 1354/1935) *Tefsiru'l-Menâr*, nşr. el-Hey'etu'l-Misriyye el-Âmme, 1990.
  - » er-Rummanî, (ö. 384/994) Ebu'l-Hasan Ali b. İsa b. Ali el-Bağdadî, *Kitâbu Meanî'l-Hurûf*, hzr. Abdulfettah İsmail Şelebî, Cidde, Dâru's-Şurûk, 1981.
  - » _____, *Risâletu Menâzili'l-Hurûf*, thk. İbrahim es-Semarrâi, Amman, Dâru'l-Fikr, tsz.
  - » es-Seâlibî, (ö. 429/1038) Ebû Mansur Abdümelik b. Muhammed b. İsmail, *Fikhu'l-Luga ve Sırru'l-Arabîyye*, thk. Abdulfettah el-Mehdî, Beyrut, İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 2002.
  - » es-Suheyfî, (ö. 581/1185) Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, Netaicu'l-Fiker fi'n-Nahv, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.
  - » eş-Şevkânî, (ö. 1250/1834) Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî, *Fethul-Kadir*, Beyrut, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414.
  - » Şen, Mustafa, *Âyet Sonlarında Vakf Ve Vakfın Meallere Yansımı*, e-Journal Of New World Sciences Academy, c. 7, s. 4, Eylül-2012, s. 242-254.
  - » et-Taberî, (ö. 310/923) Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, 2000.
  - » et-Tahhân, İsmail Ahmet, *Kur'an'ı Anlamada Vakfın Rolü*, trc. Hanay, Necattin, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, sayı: 2, ss. 233-278.
  - » Türk, Mehmet, *Allah'ın Kelâmî (Kur'ân-ı Kerim Meâli)*, Konya, Nokta Ofset, 2008.

-
- » el-Vakkâd, (ö. 905/1449) Ebu'l-Velid Zeynüddin Halid b. Abdullah b. Ebu Bekr el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ale't-Tavzîh; et-Tasrîh bi Mazmuni't-Tavzîh*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
  - » Yâkûb, Emîl Bedî, *Mevsûa'tu'l-Hurûf fi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Beyrut, Dâru'l-Cil, 1988.
  - » ez-Zebîdî, (ö. 1205/1791) Ebu'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut, Dâru'l-Hidâye, tsz.
  - » ez-Zeccâcî, (ö. 337/949) Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshak, *Kitâbu'l-Lâmât*, thk. Mazin Mubarek, Şam, Dâru'l-Fikr, 1985.
  - » ez-Zemahşerî, (ö. 538/1144) Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *Esâsu'l-Belâga*, thk. Muhammed Bâsil, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1998.
  - » _____, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûnu'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1947.
  - » ez-Zerkeşi, (ö. 794/1392) Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim, Kahire, Dâru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1957.
  - » ez-Zeyyat, Ahmed Hasan ve diğeri, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1996.
  - » ez-Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l-Munir fi'l-Akide ve's-Şeria ve'l-Menhec*, Beyrut, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, 1998.